

TEISMAI.LT

Sigita Rudėnaitė:
**„Silpstant teismų sistemai
silpnėja pati teisinė valstybė“**

*Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo
pirmininkė Danutė Jočienė:*
**„Teisėjų negalima lyginti su kitais piliečiais,
nes tik teisėjui Konstitucijoje yra nustatyta itin
specifinė ir išskirtinė funkcija – vykdyti teisingumą“**

Redakcijos žodis



Ar įstatyminio reguliavimo pakanka nepriklausomam ir nešališkam teisingumui užtikrinti? Ar galima kalbėti apie investicijas į teisingumą? Koks galėtų būti teismų finansavimo modelis? Apie tai savo mintimis dalijasi šio TEISMAI.LT numerio pašnekovai.

„Ilgą laiką mūsų bendruomenėje vyravo požiūris, kad teismai – tylioji valdžia, teisėjai kalba savo nuosprendžiais ir sprendimais, todėl apie savo problemas, ypač finansines, viešai kalbėti vengiama“, – pažymi Teisėjų tarybos pirmininkė, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų teisėja Sigita Rudėnaitė. Apie teismuose susidariusią situaciją ir norą atkreipti politinės valdžios ir pilietinės visuomenės dėmesį ne tik į sudėtingą padėtį, bet ir į padarinius, taip pat apie raginimą ieškoti išeičių kviečiame skaityti aktualiajame interviu.

Daugiakultūrė aplinka, lietuviškas kontekstas Europos Sąjungos Bendrajame Teisme – apie tai pasakoja šio teismo teisėjas Rimvydas Norkus. Antrosios publikacijos pašnekovas dalijasi ne tik europietišku bylų, kuriose buvo nagrinėti teismų nepriklausomumo garantijų klausimai, pavyzdžiais, bet ir aptaria teismo, kuriame dirba, finansavimo

modelį. „Objektyvumas ir skaidrumas turi pasireikšti biudžeto planavimo procese pateikiant realius poreikius, o vykdomajai valdžiai juos realiai įvertinant ir tenkinant. Toks ir yra Europos Sąjungos Teisingumo Teismo finansavimas. Teismas labai atidžiai vertina, kokius poreikius nurodyti“, – teigia Europos Sąjungos Bendrojo Teismo teisėjas.

Ar įmanomas politinių partijų susitarimas dėl teisminės valdžios? Apie nepakankamas investicijas į teisingumo vykdymo sistemą, priežastis ir pasekmes diskutuoja Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto pirmininkas Stasys Šedbaras, Mykolo Romerio universiteto politologė Rima Urbonaitė, Lietuvos Respublikos teisėjų asociacijos pirmininkas Gediminas Sagatys, Vilniaus universiteto Teisės fakulteto dekanas Haroldas Šinkūnas ir Lietuvos verslo konfederacijos viceprezidentas Marius Dubnikovas. Apie tai plačiau skaitykite publikacijoje „Nepakankamas teismų finansavimas – grėsmė jų nepriklausomumui“. Kaip finansuojamos kitų valstybių teismų sistemos ir kokių problemų jose kyla, pasakoja kolegos iš Ispanijos ir Slovenijos Respublikos.

Teismų ir teisėjų nepriklausomumo temą tęsia Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininkė Danutė Jočienė. „Teisėjų negalima lyginti su kitais piliečiais, nes tik teisėjui Konstitucijoje yra nustatyta itin specifinė ir išskirtinė funkcija – vykdyti teisingumą“, – teigia šio Teismo pirmininkė.

Skaitytojus kviečiame susipažinti su Tarptautinio sporto arbitražo teismo veikla, nes teisiniai ginčai dėl sporto veiklos sutarčių ir finansavimo, sporto klubų narystės federacijose gali būti nagrinėjami ne tik Lietuvos teismuose.

Rubrikoje „Ar žinai, kad...“ – apie gražią sukaktį paminėjusių Europos Sąjungos Teisingumo Teismą, kuris įkurtas 1952 m. Iš pradžių buvo nedidelis teismas, jį sudarė septyni teisėjai, o dabar jame dirba jau daugiau nei 2 200 darbuotojų... Apie šias ir kitas įdomybes skaitykite minėtos rubrikos publikacijoje.

Turiningo skaitymo!

R. Andriuskaitė



Iliustracijos autorius
nahRosArt (© istockphoto.com)

LEIDĖJAS NACIONALINĖ TEISMŲ ADMINISTRACIJA

L. Sapiegos g. 15, LT-10312 Vilnius
Tel. (8 5) 251 4120, el. p. komunikacija@teismai.lt

Redakcinė kolegija

Rūta Andriuskaitė, Nacionalinė teismų administracija
Miglė Pavliukovičienė, Nacionalinė teismų administracija
Dr. Natalija Kaminskienė, Nacionalinė teismų administracija
Tomas Pukšmys, Telšių apylinkės teismas
Vesta Ražanauskaitė, Nacionalinė teismų administracija
Rimantė Kraulišė, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas
Audris Kutrevičius, Vilniaus apygardos administracinis teismas
Jomilė Juškaitė-Vizbarienė, Teisėjų padėjėjų asociacija
Gintarė Daugėlaitė, Klaipėdos apygardos teismas
Nijolė Damulė, Šiaulių apylinkės teismas
Božena Mozūraitienė, Lietuvos apeliacinis teismas
Laura Mickevičiūtė, Lietuvos apeliacinis teismas
Aurimas Žukauskas, Vilniaus miesto apylinkės teismas
Dovilė Skiauterienė, Nord Security

Kalbos redaktorė

Angelė Pletkuvienė

Dizaineriai

Marius Daraškevičius
Mindaugas Daraškevičius

Iliustracijos

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nuotraukos
Pašnekovų asmeninis archyvas
Dainius Stankus
istockphoto.com nahRosArt

Žurnalas TEISMAI.LT (ISSN 2023-9451) leidžiamas nuo 2011 m. keturis kartus per metus. Leidinį parengė spaudai LŲ „Kriventa“.

Dėl prenumeratos kreiptis į Nacionalinės teismų administracijos Komunikacijos skyrių, el. p. komunikacija@teismai.lt, tel. (8 5) 251 4120. Tiražas 1 500 vnt. Elektroninė žurnalo versija www.teismai.lt

TURINYS

AKTUALUSIS INTERVIU

- Sigita Rudėnaitė: „Silpstant teismų sistemai silpnėja pati teisinė valstybė“ 3–6
Rimvydas Norkus: „Krizių metu teismų vaidmuo dar labiau išauga“ 7–10

NUOMONIŲ RINGAS

- Nepakankamas teismų finansavimas – grėsmė jų nepriklausomumui 11–15

EKSPERTŲ ĮŽVALGOS

- Ispanijos teismų atstovas:
„Iš trijų valstybės šakų teisminė valdžia vertinama geriausiai“ 16–19

KITOKS TEISMAS

- Advokatas Audrius Biguzas: „Ginčų dėl teisinių sporto santykių daugėja ir Lietuvos teismuose“ 20–22

TEISINGUMO VEIDAS

- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininkė Danutė Jočienė:
„Teisėjų negalima lyginti su kitais piliečiais, nes tik teisėjui Konstitucijoje yra nustatyta itin specifinė ir išskirtinė funkcija – vykdyti teisingumą“ 23–27

AR ŽINAI, KAD...

- Europos Sąjungos Teisingumo Teismas 1952–2022 m. 28–29



SIGITA RUDĖNAITĖ



DANUTĖ JOČIENĖ



AUDRIUS BIGUZAS

Temų, straipsnių ir pasiūlymų laukiame el. p. komunikacija@teismai.lt.
Už straipsnių turinį atsako straipsnių autoriai. Redakcija pasilieka teisę
straipsnius redaguoti, koreguoti, trumpinti. Straipsnius perspausdinti
ar kitaip naudoti jų medžiagą galima tik su redakcijos leidimu.

Sigita Rudėnaitė:
„Silpstant teismų sistemai
silpnėja pati teisinė
valstybė“

Rimantė Kraulišė, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo atstovė ryšiams su visuomene

Praėjęs pusmetis bent jau vienu atžvilgiu yra tikrai išskirtinis visai teismų bendruomenei: viešojoje erdvėje garsiai ir plačiai aptarinėtas vienas opiausių – teisėjų ir kitų sistemų darbuotojų atlyginimų klausimas, taip pat rugsėjį vyko Visuotinis teisėjų susirinkimas, kurio metu priimta rezoliucija ir pristatyta teismų veiklos dešimtmečio vizija. Priimti rezoliuciją teisėjus paskatino susiklosčiusi sudėtinga finansinė situacija teismuose ir neraminančios prognostinės įžvalgos. Būtent tai tapo stimulu dar spalio pradžioje surengti Teisėjų tarybos ir Seimo Pirmininkės susitikimą dėl nacionalinio susitarimo. Apie šiuos rūpimus klausimus ir, žinoma, ateities planus kalbame su Teisėjų tarybos pirmininke, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėja Sigita Rudėnaite.

Interviu prieš porą metų sakėte, jog būtina atvirai kalbėti ir apie labai jautrų teisėjų ir teismų darbuotojų atlyginimų klausimą. Šį rugsėjį vykusiame Visuotiniame teisėjų susirinkime šis kalbėjimas nuskambėjo kita tonacija – priimta rezoliucija, kuri tapo visų teisėjų balsu dėl grėsmingos, sistemą žlugdančios finansinės padėties. Kalbama apie, rodos, visiškai suprantamus pačius būtinausius teismų sistemos poreikius: pašto paslaugų apmokėjimą, teismo pastatų aprūpinimą elektra, šiluma. Kas ši rezoliucija – pagalbos šauksmas, kantrybę perpildęs paskutinis lašas, o gal nusivylimas, parodantis, kad teismų valdžios atžvilgiu, kad ir kaip būtų paradoksalu, teisinė valstybė tėra fikcija?

Taip, teismų sistemą tikrai yra ištikusi krizė: dėl didelių darbo krūvių, sudėtingų darbo sąlygų, mažų, nekonkurencingų atlyginimų, kas niekaip nederu su teisėjo atsakomybės našta, neatsinaujina teisėjų korpusas, žmonės palieka darbą. Ši rezoliucija nėra nei pagalbos šauksmas, nei paskutinis kantrybės lašas. Šios metaforos nebūtų visiškai tikslios. Vis dėlto akivaizdu, kad situacija kritinė ir verčianti susirūpinti, ir ne tik teismine valdžia. Gal net tiksliau būtų sakyti – tai ne tiek teisminės valdžios, kiek kitų valdžių galvos skausmas garantuoti Konstitucijos, užtikrinančios teismų nepriklausomumą, laikymąsi. Aš nesiiu vertinti, kaip kitos valdžios, jų aparatai supranta teisės viršenybę. Greičiausiai supranta labai epizodiškai. Juk ne mėnesį, ne du, o gerokai ilgesnį metais skaičiuojamą laikotarpį teismams skiriamas nepakankamas, objektyviais kriterijais nepagrįstas finansavimas, kurio trūksta net būtiniesiems poreikiams patenkinti. Tai jau tapo ydinga, tačiau stabilia praktika.

Jau įprasta, kad teismai užbaigia metus su skolomis: darbo užmokesčio – ne visada, bet komunalinių paslaugų – taip. Sukurtas uždaras ratas, nes tokias susidariusias biudžeto skyles tenka dengti iš kitų metų asignavimų. Teismai tapo nuolatiniiais prašytojais ir skolininkais. Štai šiais metais vien tik pašto išlaidoms teismų sistema pritrūko 1 mln. eurų. Tai išlaidos, kurios tik sąlyginai priklauso nuo mūsų. Biudžetą turime tokį, kokį turime, o paslaugos brangsta, visiškai atsakyti siuntimo paslaugų neįmanoma, ypač baudžiamosiose bylose. Žinoma, savo ruožtu stengiamės ir mes, atlikome patikrinimą teismuose, kad nebūtų jokių atsitiktinių, perteklinių siuntimų.

Pasigendame kitų valdžių komunikavimo. Deja, ir šiais metais nei Teisėjų tarybos, nei Nacionalinės teismų administracijos atstovai nebuvo pakviesti į vadinamąsias biudžeto derybas Vyriausybėje. Neturėjome galimybės šalia jau anksčiau išdėstytyjų raštu Vyriausybei gyvai ir plačiai išsakyti dar daugiau naujų argumentų, pagrindžiančių mūsų finansinius poreikius ateinančioms metams. Gyvas žodis, gyva emocija, gyva diskusija, kuo platesni argumentai – tik toks kelias į tikrąjį tarpusavio supratimą. Ypač liūdina tai, kad vėl nebuvo išgirstas prašymas padidinti asignavimus teismų tarnautojų ir kitų darbuotojų darbo užmokesčiui, kad savo žmonėms galėtume mokėti bent atitinkamos kategorijos darbuotojų vidurkį atitinkančią atlyginimą. Daugelyje teismų trūksta teisėjų padėjėjų, posėdžių sekretorių, dėl to didėja teisėjų darbo krūviai, stringa teismo procesų organizavimas. Suvokdama situacijos rimtumą, Teisėjų taryba minėtame Visuotiniame teisėjų susirinkime inicijavo rezoliuciją „Dėl situacijos Lietuvos Respublikos teismuose“, norėdama jau viso teisėjų korpuso balsu dar kartą atkreipti politinės valdžios ir pilietinės visuomenės dėmesį dėl pačios situacijos, aiškiai įvardyti padarinius, kad silpnstant teismų sistemai silpnėja pati teisinė valstybė, paraginti kartu ieškoti išeičių, kurios atlieptų ne tik

ir ne tiek teismų bendruomenės, kiek visos valstybės interesus.

Tinkamas teisėjų atlyginimas visuotinai pripažįstamas kaip viena svarbiausių garantijų siekiant užtikrinti teismų nepriklausomumą, apie kurį teismų sistemos atstovai pastaruoju metu kalba tikrai daug, dažnai ne tik nacionaliniu lygmeniu, bet ir europinėje erdvėje – susitikimų su Europos Parlamento, Europos Komisijos, Europos teismo tinklo atstovais metu. Kokia teisėjų atlyginimų situacija Lietuvoje?

Ilgą laiką mūsų bendruomenėje vyravo požiūris, kad teismai – tyloji valdžia, teisėjai kalba savo nuospėndžiais ir sprendimais, todėl apie savo problemas, ypač finansines, viešai kalbėti buvo vengiama. Vis dėlto, kaip matome, paskutiniiais metais teisėjų atlyginimų problema pasiekė kritinį tašką: oficialiais Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis, nuo 2008 m. daugelio grandžių teisėjų atlyginimai sumažėjo 3,3 proc., kai tuo pat metu kitų valdžios institucijų, ypač jėgos struktūrų, didėjo, kai kurių – itin ženkliai. Akivaizdu, kad šiandien teisėjo gaunamas atlyginimas yra neadekvatus tenkančioms pareigoms ir atsakomybei. Jis tiesiog nekonkurencingas. Vis dažniau Teisėjų taryba turi patarti Respublikos Prezidentui dėl kolegų, paliekančių pareigas savo noru, atleidimo, per paskutinius metus tokių buvo net dvylika, visi – turintys reikšmingos teisėjo darbo patirties ir paties darbingiausio amžiaus. Į teisėjų atrankas ateina vis mažiau pretendentų, nyksta viltis net į aukščiausių instancijų teismus pritraukti geriausius teisininkus. Kaip viename interviu sakė prof. Egidijus Kūris, toliau ignoruojant teismų problemas ir leidus teismų sistemai sugriūti, jos atsivertimo net ir ėmusi efektyvių priemonių galima tikėtis ne anksčiau kaip po gerų penkiolikos metų. Tikimės, kad politikai, nuo kurių sprendimų priklauso teismų padėtis, supranta ne tik savo galios svorį, bet ir iš jos kylančią atsakomybę.

Spalio pradžioje kartu su kitais Teisėjų tarybos nariais susitikote su Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininke Viktorija Čmilyte-Nielsen ir pristatėte Visuotinio teisėjų susirinkimo priimtą bendrą siūlymą pasirašyti nacionalinį valdžių susitarimą dėl teismų sistemos. Šis siūlymas sutiktas santūriai – kaip išskirtinis

instrumentas. Seimo Pirmininkė didesnę prasmę matytų ieškant skirtingų valdžios šakų susitarimo, jos nuomone, šiuo metu numatoma Valstybės tarnybos įstatymo reforma turėtų smarkiai pagerinti teisėjų padėtį. Ar to pakaktų, kad situacija teismų sistemoje stabilizuotųsi?

Toks santūrumas problemas atžvilgiu kiek glumina. Nacionalinis susitarimas – veiksminga priemonė, kurią apeiti, nustumti sudėtingiau nei bet kurį kitą politinį sprendimą. Mes, teisėjai, esame įsitikinę, kad nacionalinis susitarimas, o tokių žinome jau ne vieną, būtų realus žingsnis siekiant spręsti problemą. Iš tiesų valstybės tarnybos reforma, kurią numatančių įstatymų paketas pateiktas Seimui, ir visi Vyriausybės išsakyti ketinimai šiuo metu yra gana konkretūs. Jei jie būtų įgyvendinti, situacija pagerėtų, ir drįstu teigti, kad tai mus šiandien tenkintų. Mūsų bendruomenėje jaučiamas didelis nerimas, nes mes dabar skatinome žmones likti teismų sistemoje ir kėlėme jiems lūkesčius, kad situacija pagerės. Priešingu atveju tai taptų nauju desperacijos ir nusivylimo akstinu, ir bijau, kad kai kurie žmonės tiesiog realizuos savo subrendusį, bet sulaukytą norą palikti pareigas. Išeis dar daugiau teisėjų, dar mažiau tinkamų kandidatų ateis į atrankas ir situacija sistemoje tik dar labiau komplikuosis. Taip pat reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad mes turime labai daug teisėjų, kurių kadencija baigiasi. Kitais metais beveik trisdešimt teisėjų baigs savo tarnybą, o jų vietas turės užimti nauji teisėjai.

Kaip minėta, Visuotiniame teisėjų susirinkime diskutuota ir kitais teismų sistemai aktualiais klausimais. Vienas jų – Lietuvos teismų veiklos tobulinimo dešimtmečio vizija. Tai pirmasis tokios apimties projektas, skirtas teismo darbuotojų, teismo paslaugų vartotojų ir visuomenės lūkesčiams atliepti. Kokios numatytos pagrindinės strateginės kryptys?

Tikrai taip, nepaisant rūpesčių ir problemų, kurių dalį ir aptarėme, turime ir džiugių naujienų. Kuriamoje Lietuvos teismų veiklos tobulinimo dešimtmečio vizijoje teismą matome kaip patikimą, išmintingą, autoritetingą, efektyvų žmogaus teisių gynėją, kurio misija visuomenėje – sąžiningai, vadinas, ir profesionaliai, atsakingai ir skaidriai vykdyti teisingumą. Numatėme, kad siekdami įgyvendinti kuriamą viziją turime, visų pirma, stiprinti

teismų sistemos autoritetą (savarankiškumą) užtikrindami racionalų finansavimą; antra, tobulinti į teismą besikreipiančių asmenų aptarnavimą ir vidinius procesus, garantuodami teikiamų paslaugų kokybę, paslaugas orientuodami į žmogų ir būdami atviri inovacijoms; trečia, stiprinti žmogiškuosius išteklius, gerinti psichologinę aplinką; ketvirta, stiprinti vidinę ir išorinę komunikaciją.

Visi numatyti darbai svarbūs, tačiau norėčiau ypač pabrėžti teismų sistemos nepriklausomumo puoselėjimo tikslą. Lietuvos teismai turi plačias, ne kartą Konstitucinio Teismo giliai ir nuosekliai išaiškintas konstitucines nepriklausomumo garantijas. Jos taip pat patvirtintos ne viename tarptautiniame dokumente, viršnacionaliniuose teismų sprendimuose, bet kiek jos realios? Deja, atrodo, kad jos nugulusios tik popieriuje, jei kitos valdžios jas ignoroja. Vėl pasikartosiu sakydama, kad institucinis teismų sistemos nepriklausomumas priklauso, be kita ko, nuo tokių reiškinių, kaip objektyviais kriterijais grįstas finansavimas, pernelyg didelės politinių valdžių įtakos teismams ribojimas, teismų savarankiškumo formuojant teisėjų korpusą stiprinimas, Teisėjų tarybos, kaip teisminės valdžios atstovės, savarankiškos teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą įtvirtinimas. Kita itin aktuali strateginė veiklos kryptis – vidinės komunikacijos teismų bendruomenėje gerinimas, solidarumo ir psichologinės gerovės teismuose ugdyimas.

Tai dešimtmečio vizija, tad kokią teismų sistemą tikėtės išvysti po šių dešimties metų?

Modernią, skaidrią, žmogišką – reikalingą ir gelbstinčią kiekvienam, pasiekiamą kiekvieno, kurio teisės pažeistos.

Šį lapkritį buvote išrinkta antrai kadencijai Teisėjų tarybos pirmininko pareigoms užimti. Jūsų vadovaujama Teisėjų taryba pradėjo skaičiuoti trečius savo darbo metus. Nuo pat pradžių kėlėte ambicingus tęstinius tikslus, tokius kaip sumenkusio pasitikėjimo teismais atkūrimas ir sušlubavusios teismų sistemos reputacijos stiprinimas. Kaip toli Teisėjų taryba žengė siekdama įgyvendinti šiuos tikslus?

Didelis pasitikėjimas teismais ir aukšta teismų reputacija – nuolatinis procesas, jo metu nėra itin sudėtinga momentiška pasiekti aukštus pasitikėjimo reitingus,

sunku juos išlaikyti. Formulė paprasta – iš esmės visi Teisėjų tarybos darbai yra skirti teismų skaidrumui didinti, teismų atsparumui neteisėtai įtakai stiprinti. Taigi konferencijos, viešos diskusijos su socialiniais partneriais, antikorupcinės ir kitos priemonės tarnauja šiems tikslams. Šis procesas neišvengiamai turi vykti ir toliau.

Kokie Teisėjų tarybos veiklos prioritetai bus per likusius dvejus metus?

Teisėjų tarybos kadencija tik įpusėjo, turime užbaigti strateginiame veiklos plane suplanuotus darbus. Svarbiausiais laikyčiau: objektyvaus teismų finansavimo modelio įtvirtinimą įstatyme, teisėjų ir kitų teismo darbuotojų atlyginimų didinimą, teisėjų darbo krūvio suvienodinimą – teisėjų darbo krūvio netolygumas tos pačios grandies teismuose neatitinka konstitucinės maksimos, kad teisėjams turi būti vienodai mokama už vienodą darbą, ir teismų žemėlapio optimizavimą.

Lapkričio mėnesį pasibaigus Jūsų kaip Civilinių bylų skyriaus pirmininko pareigų antrajai kadencijai (skyriaus pirmininko pareigas galima eiti dvi kadencijas iš eilės; aut. past.), baigėte eiti ir laikinojo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pirmininko pareigas. Treji metai – netrumpas laikas būnant laikinoje pozicijoje, juk laikinumas nereiškia nei mažiau pareigų, nei prastesnio vadovavimo. Ar laikinoji pozicija Jus sustabdė nuo tam tikrų planų, darbų, kurie galėjo būti pradėti, nors nebūtinai pabaigti?

Mūsų tautai įprasta užbaigti tai, kas pradėta. Valstybėje vyrauja tokia problema, kad, vienai valdžiai pradėjus, kita nebaigia tų darbų, nes nebemato jų prasmės ar tiesiog įžvelgia kitus prioritetus, galbūt pritrūksta pajėgumų. Tad rizika pradėti ir nebaigti visada verčia gerai apmąstyti, ar tavo pradėti net ir patys ambicingiausi darbai nebus sukompromituoti, jei pats jų nespėsi padaryti. Tikrai taip, laikinumas nereiškia mažiau pareigų ar prastesnio vadovavimo, todėl nebuvo paprasta derinti dvi svarbias pozicijas. Manau, natūralu, kad kažkurie darbai galėjo ir nukentėti.

Pagrindinis laikino pareigų ėjimo trūkumas – neapibrėžtumas laike, tai stabdė nuo laiku imlesnių užmojų, todėl per praėjusius metus, kol Civilinių bylų skyriaus pirmininko pareigas derinau su Teismo pirmininko pareigomis, tiesiog stengiausi užtikrinti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo

veiklos tęstinumą ir normalų institucijos funkcionavimą.

Rodos, vieni darbai veja kitus ir per daug nebus kada atsipūsti, nes viename paskutiniųjų Teisėjų tarybos posėdžių patvirtinta Jūsų kandidatūra naujame Europos teismų tarybų tinklo vykdomame projekte „Teisėjų karjeros patrauklumas“. Ar galima daryti prielaidą, jog teisėjo profesijos patrauklumo klausimas yra opus visos Europos mastu?

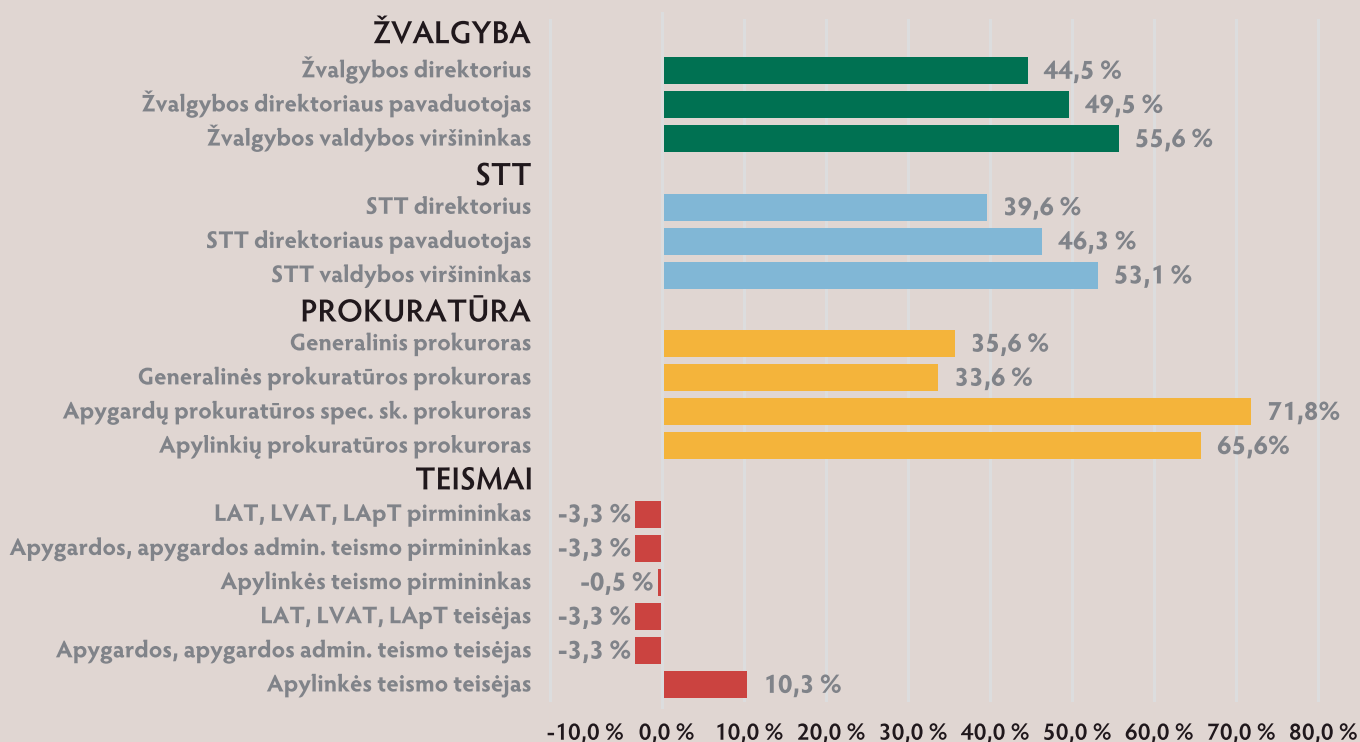
Malonu, kad mano turima patirtis ir kompetencijos buvo įvertintos ir tarptautinėje erdvėje tiek siūlant, tiek pritariant mano kandidatūrai. Projektas dar tik pradedamas, todėl nuo apibendrinimų susilaikysiu, tačiau iš patirties žinau, kad problemų yra daugelyje valstybių, tik jų pobūdis ir mastas skiriasi priklausomai nuo valstybių politinės sąrangos, teisinės sistemos sutvarkymo, demokratiškos tradicijų, kai kurių kitų veiksnių.

Tęsiant ateities darbų temą – ar visiškai suformavus Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų korpusą, kai jau bus galima skirti

nuolatinį vadovą, planuojate kandidatuoti į šio Teismo pirmininko poziciją?

To esu klausama ne pirmą kartą. Apsisprendimui reikšmės turi daug dedamųjų, todėl, kaip visada, ir dabar sakau: „Niekada nesakyk niekada.“ Šiandien neplanuoju, tiesiog noriu visu krūviu sugrįžti prie darbo, dėl kurio tapau teisėja, – vykdyti teisingumą, nagrinėti civilines bylas.

Valstybės sektoriaus darbuotojų pareiginės algos pokytis (%), lyginant 2021–2022 m. ir 2008 m.



Parengta Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenų pagrindu

Pastaba. Pareiginės algos pokytis perskaičiuotas eurais įvertinus mokesčių reformą. STT ir žvalgybos darbuotojų pareiginės algos pokytis įvertintas atsižvelgus į maksimalios pareiginės algos kintamosios dalies augimą.

Rimvydas Norkus: „Krizių metu teismų vaidmuo dar labiau išauga“

Rūta Andriuskaitė, Nacionalinės teismų administracijos Komunikacijos skyriaus vedėja

Intensyvus teisėjo darbas daugiakultūroje aplinkoje, būsimi iššūkiai siekiant prisitaikyti prie naujo tipo bylų, lietuviškas kontekstas Europos Sąjungos Bendrajame Teisme (toliau – ir Bendrasis Teismas, Teismas). Apie pačias aktualiausias nagrinėjamas bylas TEISMAI.LT skaitytojams pasakoja europiečių teisinius ginčus nagrinėjantis Bendrojo Teismo teisėjas Rimvydas Norkus, buvęs Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Teisėjų tarybos pirmininkas.

Karas Ukrainoje, visą pasaulį apėmusi COVID-19 pandemija keičia mūsų požiūrį į įvairias gyvenimo sritis, o tai, savaimė suprantama, paliečia ir teismus. Ar būtų galima sakyti, kad keičiantis laikui kinta ir teismo vaidmuo?

Nuo to laiko, kai teismai bent jau Europoje ėmė funkcionuoti kaip nepriklausoma valdžia, praėjo šimtmečiai. Per šį laiką pasaulis išgyveno ne vieną sukrėtimą, gal net rimtesnį nei šiandieniniai. Tereikia pagalvoti apie pasaulinius karus, po jų perbraižytus žemėlapius, Sovietų Sąjungos žlugimą... Valstybėse, kurios buvo ir išliko demokratiškos, fundamentalia prasme teismo vaidmuo nuo to nepasikeitė. Jis buvo ir išliko nešališkas ginčų sprendimo forumas, kuriame išklausomos visos pusės ir kuriame galioja ne stipriojo, o teisišio teisė, žmogus gali apsiginti net prieš valstybę. Būna ir atvirkščiai, kai teismai sukrėtimų metu praranda savo prigimtį. Man padarė įspūdį Vokietijos Federaliniame Aukščiausiąjame Teisme stovintis atminimo stulpas, skirtas nukentėjusiems nuo nacistinio „teisingumo“ atminti, – tai ir pagarba aukoms, ir drąsa pripažinti klaidas. Gal kada nors Rusijos „teisingumas“ irgi atsiprašys Ukrainos žmonių?

Krizių metu teismų vaidmuo dar labiau išauga. Ištikus krizei, kad ir kokia ji būtų – migracijos, pandemijos, ekonominė, pirmoji

reakcija niekada nekils iš teismų. Krizes tenka spręsti politinei valdžiai, sprendimai dažnai pareikalauja skausmingų priemonių, vienokio ar kitokio žmogaus teisių ribojimo. Teismai retrospektyviai vertina, ar pasirinktas sprendimas neperžengė teisės ribų, ar nustatyti suvaržymai buvo būtini ir proporcingi siekiamam tikslui. Taip visuomenėje atkuriamas balansas, pažeistas teisingumo jausmas. Todėl labai svarbu, kad teisingumas, kuris nuo romėnų laikų vadinamas valstybės valdymo pamatu, būtų kompetentingose, stabiliose, neblaškomose rankose. Aš teismus lyginu su dideliu tanklaiviu, kuris negali keisti krypties pagal kažkieno valią, papūtus politiniams vėjams ar net ištikus rimtai krizei. Jis tai turi daryti apgalvotai ir iš anksto rodydamas posūkio ženklą, kad išvengtų susidūrimų.

Be abejo, teismai taip pat turi nepraleisti progos keistis, jei to reikalauja pokyčiai visuomenėje. Tai kaip važiavimas dviračiu – negalima sustoti, kad nenukristum. Tik tokie pokyčiai turėtų vykti ne revoliucijų, o apgalvoto vystymosi keliu. Kartais krizės vienus ar kitus pokyčius paspartina. Antai, COVID-19 paspartino informacinių technologijų diegimo procesą teismuose, nuotoliniai teismo posėdžiai tapo įprasta forma net ir tokioje konservatyvioje teisminėje institucijoje kaip Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, kuriame iki pandemijos jie nebuvo taikomi. Karas Ukrainoje privertė susiimti visas demokratines institucijas, taigi ir teismus.

Teismams tenka prisiminti principą, kad demokratija privalo turėti priemones apsiginti. Geras to pavyzdys – šių metų vasarą paskelbtas Europos Sąjungos Bendrojo Teismo Didžiosios kolegijos sprendimas *RT France* byloje, kurioje buvo nagrinėjamas vienos iš Rusijos televizijų skundas dėl Ukrainos karo kontekste Europos Sąjungos (ES) priimtų ribojamųjų priemonių (transliacijų draudimo į ES teritoriją). Atsakydamas į ieškovo argumentą dėl nepagrįsto saviraiškos laisvės ribojimo Bendrasis Teismas pažymėjo, kad propagandos ir dezinformacijos kampanijos sudaro sąlygas suabejoti demokratinių visuomenių pagrindais ir yra neatsiejama šių dienų karo arsenalo dalis, todėl taikomos ribojamosios priemonės taip pat yra dalis taikių ES tikslų, nustatytų ES sutarties 3 straipsnyje.

Visgi nei šios, nei kitos krizės neturi sudrebinti teismo pamatų – visi privalo turėti teisę į teisminę gynybą, visiems privaloma sudaryti sąlygas būti išklausytiems, teisingumas turi būti lygus visiems.

Gal galėtumėte papasakoti apie darbo Europos Sąjungos Bendrajame Teisme specifiką? Kokių iššūkių kyla dirbant tarptautinio teismo bendruomenėje?

Tarptautiškumas Bendrajame Teisme yra natūralus dalykas. Jis nesukelia sunkumų, juolab kad šiame Teisme vartojama vienintelė darbo kalba. Priešingai – tai didžiausia Bendrojo Teismo vertybė, galimybė pasisemti iš skirtingų teisinių tradicijų ir kultūrų. Čia puikiai tinka ES šūkis – „susivieniję įvairovėje“. Juk valstybėms narėms bendros konstitucinės tradicijos yra vienas iš Sąjungos teisės bendrųjų principų šaltinių. Kartais iš bendrųjų tradicijų tenka pasisemti ir konkrečių taisyklių. Antai Sąjungos deliktinės atsakomybės sąlygos ES teisėje nesureguliuotos, o Sutartis dėl ES veikimo aiškiai sako, kad deliktinės atsakomybės atveju Sąjunga žalą atlygina pagal bendrus valstybių narių įstatymams būdingus principus. Tokias bylas nagrinėja Bendrasis Teismas, ir tų bendrųjų valstybių narių principų, kurie ne visada jau tokie ir bendri, tenka paieškoti. Aišku, rasti bendrą vardiklį, kai aplink stalą sėdi iš 27 valstybių narių kilę teisėjai, kartais nebūna lengva. Antai to paties COVID-19 kontekste prisimenu diskusijas dėl nuotolinių teismo posėdžių, kurie Teismo procedūrų reglamente tiesiogiai nebuvo numatyti, – ar tai reiškia, kad jie negalimi, ar visgi esamas taisyklės galima ir lanksčiau interpretuoti. Diskusijos buvo intensyvios. Tokiu atveju



Rimvydas Norkus

juokaujant sakoma, kad „bendras protas nebėra toks bendras“ (angl. *common sense is not that common*). Manau, kad tokios pačios diskusijos galėtų kilti ir grynai nacionaliniame kontekste. Be abejo, bendraujant su kolegomis iš įvairių šalių būtina didelė tolerancija kitokiai nuomonei, gebėjimas išgirsti, siekti kompromiso, kartu ir mokėjimas argumentuoti bei nenusileisti principiniams klausimais, kai tai būtina. Tačiau tai natūrali darbo dalis, o ne iššūkis.

Apskritai darbas Bendrajame Teisme labai intensyvus. Bylas teisėjas rengia individualiai, tačiau visas nagrinėjimas yra kolegialus. Teisėjų kolegijos yra nuolatinės, sudaromos trejų metų laikotarpiui. Jose vyksta jurisdikcinis teisėjo darbas nagrinėjant bylas – kiekvieną savaitę rengiami žodiniai bylų nagrinėjimai, parengiamieji posėdžiai, išankstiniai pasitarimai dėl bylų. Be to, Teismas yra gyvas organizmas – teisėjai du kartus per mėnesį renkasi į plenarinį susirinkimą,

kuriame sprendžiami organizaciniai klausimai. Skirtingiems klausimams svarstyti sudaromi nuolatiniai komitetai. Aš dalyvauju komitete, atsakingame už proceso reglamento tobulinimą. Darbo intensyvumą iliustruoja tai, jog visi komitetų ar plenarinių susirinkimų posėdžiai prasideda vakarais, 17 valandą, kad nebūtų trukdoma veikla nagrinėjant bylas, ir kartais užtrunka iki nakties, o apsvarstyti bendresnius klausimus Teismas kartais susirenka ir šeštadieniais.

Kuo pasižymi procesas Europos Sąjungos Bendrajame Teisme, lyginant su procesu Lietuvos teismuose?

Bendrasis Teismas yra pirmosios instancijos teismas. Jame tiriami ir vertinami įrodymai, išaiškinamos ir pritaikomos teisės normos. Procesas apima rašytinę ir žodinę dalis. Šia prasme principinių skirtumų nuo proceso

Lietuvos teismuose nėra. Visgi keletą ypatumų išskirčiau. Aplinkybė, jog šalys privalo būti atstovaujamos advokatų, lemia aukštesnius reikalavimus, keliamus šalių procesiniams dokumentams. Jie privalo atitikti formas reikalavimus, neviršyti nustatytos apimties, juose turi būti aiškiai išdėstyti ginčijamo sprendimo panaikinimo pagrindai. Dokumentų trūkumų šalinimo klausimą savarankiškai sprendžia Teismo kanceliarija, kuri į teisėją kreipiasi tik abejotinais atvejais. Manau, kad ryškiau nei Lietuvoje veikia teisėjo vadovavimo procesui ir bendradarbiavimo principai. Teismas nuo pat pradžios aktyviai įsitraukia į bylos parengimą nagrinėti. Jis nurodo šalims, į kuriuos aspektus koncentruotis jų tolesniuose procesiniuose dokumentuose. Dažnai šalims jau rašytinėje stadijoje išsiunčiami klausimai, prašant paaiškinti vieną ar kitą bylos aspektą. Kartais Teismas iš anksto šalims pateikia ir klausimus, į kuriuos atsakymus tikisi išgirsti žodinio nagrinėjimo metu. Kai rašytinė proceso dalis baigiama, teisėjas pranešėjas parengia vadinamąją išankstinę bylos ataskaitą, kurioje atlieka visapusišką bylos analizę. Su ja susipažinusi teisėjų kolegija sprendžia, ar byla yra parengta nagrinėti žodiniame procese, ar visgi dar būtina pasiaiškinti kažkuriuos aspektus.

Prieš žodinę proceso dalį šalims iš anksto išsiunčiamas vadinamasis pranešimas apie bylą. Jame nurodoma bylos esmė, pateikiama šalių argumentų santrauka tam, kad šalys matytų, ar Teismas teisingai juos suprato. Šį pranešimą apie bylą šalys gali pakomentuoti žodinio proceso pradžioje. Teismo posėdžio metu šalių atstovams taip pat iš anksto nustatoma pasisakymų trukmė. Tai lemia poreikį koncentruotis į bylos esmę. Teismo užduodami klausimai šalims būna tiek faktinio, tiek teisinio pobūdžio, o pačios šalys viena kitai klausimų užduoti negali. Užbaigęs žodinę proceso dalį, Teismas pradeda rašyti sprendimą, kurį paskelbia iš anksto nustatytą dieną.

Vidutinė proceso trukmė, pavyzdžiui, konkurencijos bylose, siekia 27 mėnesius, o prekių ženklų bylose – 14 mėnesių, ir ji yra sutrumpėjusi, lyginant su ankstesniais metais. Reikia turėti galvoje, kad didelę šio laiko dalį lemia procesinių dokumentų, o vėliau ir sprendimo vertimas į Teismo proceso kalbą. Procesinė daugikalbystė yra vienas iš svarbių Bendrojo Teismo bruožų.

Kaip vyksta nacionalinių teismų ir Europos Sąjungos Bendrojo Teismo bendradarbiavimas? Lietuva aktyvi teikdama ieškinius?

Bendrajam Teismui ieškinius gali pateikti ne tik valstybės narės, bet ir fiziniai ar juridiniai

asmenys. Nuo 2013 iki 2022 m. vidurio Bendrajam Teismui teko nagrinėti 24 bylas, kuriose proceso kalba buvo lietuvių. Kadangi proceso kalbą renkasi ieškovas, o valstybės narės ieškinius beveik visada teikia savo kalba, tai gali padėti susidaryti įspūdį apie Lietuvos kaip valstybės ir iš čia kilusių ieškovų procesinį aktyvumą. Palygindamas galiu pasakyti, kad per analogišką laikotarpį bylų, kuriose proceso kalba yra latvių, buvo aštuonios, estų – taip pat aštuonios.

Privatūs subjektai nebūtinai ieškinius teikia savo kalba. Jie gali rinktis proceso kalbą, ir dažnai tai būna anglų kalba dėl paprastos praktinės priežasties – ją vartoja didžioji dalis ES teisėje besispecializuojančių didelių advokatų kontorų. Štai anglų kalba Bendrajam Teismui buvo pateiktas „Lietuvos geležinkelių“ ieškinyje dėl Europos Komisijos paskirtos baudos už piktnaudžiavimą jų kaip geležinkelių infrastruktūros valdytojo Lietuvoje dominuojančia padėtimi išardant Rengės geležinkelio ruožą ir taip užkertant kelią Latvijos nacionalinei geležinkelio bendrovei patekti į Lietuvos rinką. Tai reikšminga byla, kurioje Bendrasis Teismas šiek tiek sumažino Komisijos paskirtą baudą, bet paliko nepakeistą įpareigojimą pašalinti pažeidimą.

Iš naujesnių lietuviško konteksto bylų galima paminėti seriją bylų „Achema“ prieš Europos Komisiją, susijusių su valstybės pagalba dujų sektoriuje, įpareigojant šią įmonę prisidėti prie Klaipėdos suskystintųjų gamtinių dujų terminalo išlaikymo.

Yra ir mažiau garsių bylų. Pavyzdžiui, byloje „Audimas“ prieš ES intelektinės nuosavybės tarnybą ši bendrovė siekė nugincyti sprendimą, kad jos prekės ženklas yra klaidinamai panašus į žodinį automobilių gamintojos „Audi“ prekės ženklą. Kadangi suklaudinimo rizika vertinama visų ES vartotojų požiūriu, o ispanų kalboje „mas“ reiškia „daugiau“, t. y. kažką pozityvaus, buvo nuspręsta, jog ispanakalbei visuomenės daliai „Audimas“ gali reikšti „Audi“ su kokybės ženklu, todėl suklaudinimo rizika egzistuoja.

Kol kas nacionalinių teismų ir Bendrojo Teismo bendradarbiavimas yra daugiau netiesioginis. Šis teismas nėra nacionalinių teismų partneris, teikiantis jiems privalomus išaiškinimus ES teisės klausimais. Be abejo, Bendrojo Teismo praktika gali pasitarnauti nacionaliniams teismams nagrinėjant jų bylas, kai kylantys klausimai yra panašūs, nes yra nemažai paralelizmo tarp nacionalinio ir ES reglamentavimo. Pavyzdžiui, niekas nedraudžia nacionaliniams teismams sprendžiant jų nacionalines konkurencijos bylas pasisemti įkvėpimo iš Bendrojo Teismo praktikos

taikant Sutarties dėl ES veikimo 101 ar 102 straipsnius arba nagrinėjant bylas dėl nacionalinių prekių ženklų registracijos pasidomėti, kaip analogiškus klausimus dėl ES Prekių ženklų reglamento taikymo sprendžia Bendrasis Teismas.

Visgi ši situacija artimiausiu metu turėtų pasikeisti ir nacionalinių teismų bei Bendrojo Teismo bendradarbiavimas įgauti kitą pagreitį. Sutarties dėl ES veikimo 256 straipsnyje numatyta, kad konkrečiose Teismo Statuto nustatytose srityse Bendrojo Teismo jurisdikcijai priklauso nagrinėti bylas dėl prejudicinio sprendimo. Iki šiol ši Sutarties nuostata nebuvo aktyvuota, o nacionalinių teismų prejudicinius klausimus nagrinėjo tik Teisingumo Teismas. Šiuo metu atsirado sutarimas dėl dalies prejudicinių klausimų konkrečiose srityse perdavimo Bendrajam Teismui. Man tenka dalyvauti iš Teisingumo Teismo ir Bendrojo Teismo atstovų sudarytoje darbo grupėje, kuri rengia atitinkamus Teismo Statuto ir proceso taisyklių pakeitimus. Bendrajam Teismui planuojamų perduoti bylų sąrašas ganėtinai platus, apimantis didžiąją dalį tiesioginių mokesčių bylų, tokių kaip PVM ar akcizai, taip pat muitų klausimus, be to, ir tokias sritis kaip žalos oro keleiviams atlyginimas bei kai kurias kitas. Be abejo, minėtas pakeitimas turės įveikti visą teisėkūros procedūrą, lemiamą žodį šiais klausimais tars ES valstybės narės. Jei pakeitimai įsigalios, Bendrajam Teismui teks iššūkis prisitaikyti prie naujo tipo bylų, o bendradarbiavimas su nacionaliniais teismais taps intensyvesnis.

Kokios yra šio meto Bendrojo Teismo aktualijos? Kokie, Jūsų nuomone, šio Teismo sprendimai ypač aktualūs?

Bendrojo Teismo aktualijas diktuoja visuomenės poreikiai, iššūkiai, juos sprendžiant priimami sprendimai ir iš to vėliau kylantys teisminiai procesai. Teismas tiesiogiai pajaučia visas krizes, tik yra tam tikras laiko atotrūkis.

Pavyzdžiui, COVID-19 pandemija lėmė nemažą grupę bylų, iš dalies panašių į nagrinėjamas nacionaliniuose teismuose. Antai Bendrasis Teismas nagrinėjo bylas dėl Europos Parlamento biuro sprendimo, pagal kurį buvo ribojamas pateikimas į Parlamento rūmus asmenims, neturintiems COVID skiepėjimo, tyrimo ar persirgimo pažymėjimo. Vienas esminių klausimų, į kurį teko atsakyti Teismui, buvo dėl tokios priemonės suderinamumo su Parlamento narių laisvo ir nepriklausomo mandato vykdymo principu. Ieškiniai buvo atmetami. Kitose bylose nagrinėjami ieškiniai dėl

prieigos prie informacijos pandemijos kontekste, skundžiant Komisijos atsisakymą suteikti informaciją apie sutarčių su farmacijos bendrovėmis sudarymo aplinkybes ir pan. Nemažai bylų susiję su pagalba nuo pandemijos nukentėjusiam verslui. Daug valstybių narių teikė pagalbą subsidijų forma, dažniausiai transporto, viešbučių, maitinimo ir turizmo sektoriams. Europos Komisija tokias pagalbos priemones tvirtino supaprastinta tvarka. Tokius sprendimus Bendrajam Teismui skundė tie, kurie valstybės pagalbos negavo arba net ir gavo, tačiau manė, jog gavo per mažai. Šiose bylose Bendrajam Teismui tenka vertinti, ar suteikta pagalba buvo tinkama ir proporcinga siekiamam tikslui, ar Komisija gerai atliko savo darbą vertindama jos suderinamumą su bendrąja rinką.

Ukrainos karas vėlgi tiesiogiai atspindi Bendrojo Teismo praktikoje. ES pritaikė ribojamąsias priemones daugiau kaip 1 200 fizinių asmenų ir virš šimto juridinių asmenų atžvilgiu. Nemažai jų šias priemones skundžia Bendrajam Teismui, keldami tiek priemonių nepagrįstumo, neproporcingumo, tiek gynybos teisių pažeidimo klausimus. Jau minėjau Bendrojo Teismo Didžiosios kolegijos sprendimą *RT France* byloje. Šioje byloje trečiojo asmens teisėmis dalyvavo ir Lietuvos Respublika. Teismas iš esmės patvirtino, kad ES Taryba buvo kompetentinga priimti tokio pobūdžio ribojamąsias priemones kaip transliacijų draudimas, o pati priemonė, atsižvelgiant į šios televizijos transliacijose plačiai išreikštą paramą agresijai Ukrainoje, nepažeidžia saviraiškos laisvės esmės.

Greta šių „križinių“ bylų Teismas nuolat nagrinėja savo įprastas bylas. Jo plati kompetencija spręsti ekonominius ginčus, kylančius iš konkurencijos, valstybės pagalbos, antidempingo, išorės prekybos ir kitų teisinių santykių. Kaip pavyzdį, nurodysiu šių metų rugsėjo mėnesį paskelbtą sprendimą *Google Android* byloje, kurioje buvo sprendžiamas klausimas dėl bendrovės *Google* piktnaudžiavimo siekiant sustiprinti savo paieškos įrankio padėtį. Piktnaudžiavimas pasireiškė įvairiai, pavyzdžiui, mobiliųjų telefonų gamintojai į savo telefonus privėlėjo iš anksto įdiegti *Google Search* paieškos programą ir *Chrome* naršyklę, jei pageidavo gauti *Google* licenciją naudoti jos programėlių parduotuvę *Play Store*. *Google* taip pat dalijosi reklamos pajamomis su mobiliųjų įrenginių gamintojais su sąlyga, kad šie iš anksto neįdiegs konkurentų paieškos įrankių. Sprendimas įdomus ne tik tuo, kad jame vertinta rekordinė Komisijos paskirta 4,3 mlrd. eurų bauda, bet ir dėl įvairių konkurencijos teisei svarbių išaiškinimų.

Visuotiniame teisėjų susirinkime buvo priimta rezoliucija, kuria kreiptasi į aukščiausiuosius Lietuvos valstybės vadovus kviečiant susitelkti ir artimiausiu metu bendromis pastangomis išspręsti nepakankamo ir neadekvataus teismų sistemos finansavimo klausimą, kad būtų užtikrintas tinkamas teismų funkcijų vykdymas. Jūsų nuomone, ką dar būtų galima padaryti gerinant Lietuvos teismų finansavimą ir funkcionavimą?

Atrodo, kad situacija tikrai kritinė. Liūdna, kai teisėjai traukiasi iš pareigų, nes negali išgyventi iš savo atlyginimo, jau nekalbant apie kandidatų užimti net ir aukščiausias teismines pareigas trūkumą.

ES teisės požiūriu tokio dydžio atlyginimo, kuris atitiktų teisėjų vykdomų įgaliojimų lygį, mokėjimas yra būtina teismų nepriklausomumo garantija. Teisingumo Teismas tą pripažino dar 2018 m. vadinamojoje Portugalijos teisėjų byloje, kurioje buvo keliamas klausimas, ar neprieštarauja ES Sutarties 19 straipsnyje įtvirtintam teismų nepriklausomumo principui Portugalijos teisėjams taikomos atlyginimų mažinimo priemonės, kuriomis buvo siekiama išspręsti valstybės biudžeto deficito problemą. Teisingumo Teismas prieštaravimo nenustatė, atsizvelgęs į laikiną tokio sumažinimo pobūdį bei į aplinkybę, kad jis taikomas ne vien teisėjams, bet ir kitų įvairių kategorijų tarnautojams, įskaitant įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisminės valdžios atstovus. Kitoje ispaniškoje byloje *Carlos Escribano Vindel* Teisingumo Teismas vertino Ispanijoje pritaikytų teisėjų atlyginimo mažinimo priemonių proporcingumą. Tąkart Teisingumo Teismas nurodė, kad mažinant skirtingu procentiniu dydžiu žemesnių ir aukštesnių kategorijų teisėjų atlyginimus teismų nepriklausomumo principas nebuvo pažeistas, tačiau paliko nacionaliniam teismui nustatyti, ar sumažintas atlyginimas, kurį gauna pareiškėjas, yra tokio dydžio, kad atitiktų jo vykdomų funkcijų svarbą, taigi būtų užtikrintas sprendimų priėmimo nepriklausomumas.

Teisėjų atlyginimų problema buvo iškelta ir vengriškoje IS byloje, kurioje greta klausimų, susijusių su Vertimų direktyvos baudžiamajame procese aiškinimu,

Vengrijos teisėjas paklausė, ar suderinama su ES Sutarties 19 straipsnyje įtvirtintu teismų nepriklausomumo principu situacija, kai šios šalies teisėjams pagal įstatymą mokamas mažesnis darbo užmokestis negu atitinkamos kategorijos prokurorams, turintiems tokį patį pareigybės lygį ir darbo stažą, ir kai, atsizvelgiant į šalies ekonominę situaciją, jų atlyginimai apskritai neatitinka jų vykdomų funkcijų svarbos. Pastarasis klausimas Teisingumo Teisme liko neatsakytas nenustačius ryšio tarp šio klausimo ir pagrindinės nacionaliniame teisme nagrinėjamos bylos. Visgi neatmestina, kad toks klausimas gali būti vėl keliamas, jei pagrindinė byla bus susijusi su teisėjų atlyginimais.

Visuotiniame teisėjų susirinkime priimta rezoliucija panaši į pagalbos šauksmą. Ką dar būtų galima padaryti? Iš šalies stebint situaciją patarimus dalyti lengva, bet jie nebūtinai bus pagrįsti realiu situacijos suvokimu. Iš patirties žinau, kaip lietuviškoje sistemoje Teisėjų tarybos vadovams sunku siekti teismų materialinės būklės pagerinimo. Aš vadovavau Teisėjų tarybai dvejus metus, nuo 2016 iki 2018 m. Per tą laiką buvo parengti ir priimti Teisėjų atlyginimų įstatymo pakeitimai, dviem kategorijomis buvo kilstelėtas apylinkių teismų teisėjų atlyginimas, gautas finansavimas didinti teisėjų padėjėjų atlyginimus. Koncentruotasi į mažiausiai uždirbančius ir didžiąją korpuso dalį sudarančius kolegas. Buvo planas ir toliau siekti likusių teismų teisėjų atlyginimų didinimo. Šiandien situacija vėl kitokia, dėl rekordinės infliacijos atlyginimai nuvertėjo ketvirtadaliu, apie 2018 m. atlyginimų didinimą visi seniai pamiršo.

Teisėjų tarybai biudžeto klausimais visada reikėjo palaikyti konstruktyvų darbinį dialogą su kitomis valdžiomis. Nuo 2015 m. Teisėjų tarybos atstovai pradėti kviešti į vadinamąsias biudžeto derybas. Šis terminas man atrodo ydingas, nes teismams derybose neturi ko pasiūlyti, gali tik pristatyti ir pagrįsti savo poreikius. Visgi tuo bent jau buvo sukurta platforma būti išgirstiems. Finansinė teismų situacija niekada nebuvo visiškai patenkinama, nuolat reikėdavo kamšyti skyles: tai vertimams pritrūkdavo, tai paštas įkainius pakeldavo... Tekdavo belstis į įvairias duris, kartais metų pabaigoje likusios skolos būdavo perkeliamos į kitus metus, bet galiausiai visgi padengiamos. Tai sisteminė problema, kai realūs poreikiai nėra visiškai

finansuojami. Nemanau, kad šis finansavimo trūkumas nulemtas specialaus tikslo pažeisti teismų nepriklausomumą, nors akivaizdu, jog nepakankamai finansuojant teismus šis nepriklausomumas pažeidžiamas.

Objektyviais ir skaidriais kriterijais pagrįstas finansavimo modelis padėtų tą problemą išspręsti, nors rasti tokius kriterijus irgi nėra paprasta. Pavyzdžiui, ar būtų pagrįstas atitinkamas procentas nuo valstybės BVP, jei BVP nuolat augtų, o bylų skaičius mažėtų? Manau, kad objektyvumas ir skaidrumas turi pasireikšti biudžeto planavimo procese pateikiant realius poreikius, o vykdomajai valdžiai juos realiai įvertinant ir tenkinant. Toks yra ir ES Teisingumo Teismo finansavimas, Teismas labai atidžiai vertina, kokius poreikius nurodyti. Antai Bendrojo Teismo teisėjui tenkantis padėjėjų skaičius yra mažesnis nei prieš trejus metus. Dėl to kilo daug diskusijų, bet Teismas jau kelerius metus neprašo didinti finansavimo papildomiems padėjėjų etatams, nes bylų skaičius neauga taip sparčiai, kaip prognozuota.

Ar yra rezervų gerinti Lietuvos teismų funkcionavimą, optimizuoti išteklius, reikia atsakyti patiems teismams. Galbūt galima kelti klausimą, ar tikrai Lietuvoje nėra per daug teisėjų? Pagal teisėjų skaičių šimtui tūkstančių gyventojų Lietuva patenka į pirmąjį ES valstybių dešimtuką. Bylų skaičius kasmet mažėja, ir tai jau tendencija. Aišku, kad teisėjai dirba daug, bylos sudėtingos, tačiau jos nėra sudėtingesnės nei kitur, o techninio darbo sumažės atsisiūsius teismams nebūdingų funkcijų. Jei neužimtų teisėjų etatų finansavimas liktų patiems teismams, galbūt tai išspręstų bent dalį problemų. Valstybės ir visos Europos ekonominė perspektyva neatrodo labai šviesi, todėl visi poreikiai tikrai nebus patenkinti. Neabejoju, kad Teisėjų taryba svarsto visus variantus ir pasiūlys šandienos sąlygomis geriausius sprendimus.

Ko palinkėtumėte Lietuvos teisėjams ir teismų darbuotojams?

Būti pozityviems nepaisant visų sunkumų. Lietuvos žmonės nusipelno kokybiško teisingumo, o Lietuvos teisėjai nusipelno, kad jų darbas būtų tinkamai įvertintas. Tokia diena tikrai ateis. Na, ir, be abejo, sveikatos bei asmeninės laimės. ■

Nepakankamas teismų finansavimas – grėsmė jų nepriklausomumui

Božena Mozūraitienė, Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjo padėjėja

Nijolė Damulė, Šiaulių apylinkės teismo pirmininko padėjėja ryšiams su žiniasklaida ir visuomene

2022 m. Europos teismų tarybų tinklas surengė 4-ąją teisėjų apklausą apie jų nepriklausomumą. Lietuvoje apie 70 proc. respondentų (teisėjų) atsakė, kad jie nemano, jog dabartinis atlyginimas užtikrina jų nepriklausomumą, arba nėra dėl to tikri. Apie nepakankamą investicijų į teisingumo vykdymo sistemą priežastis ir pasekmes kalbamės su Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto pirmininku Stasiu Šedbaru, Mykolo Romerio universiteto politologe Rima Urbonaite, Lietuvos Respublikos teisėjų asociacijos pirmininku, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėju dr. Gediminu Sagačiu, Vilniaus universiteto Teisės fakulteto dekanu doc. dr. Haroldu Šinkūnu ir Lietuvos verslo konfederacijos viceprezidentu ekonomistu Mariumi Dubnikovu.

Lietuvos Respublikos Seime atstovaujamos politinės partijos 2021 m. pasirašė susitarimą dėl Lietuvos švietimo politikos. Jame numatytas ne tik finansavimo didinimas švietimo sistemai, bet ir kitos gairės, kuriomis reikėtų vadovautis, kad pedagogo profesija būtų patraukli. Šiomet buvo pasirašytas ir politinių partijų susitarimas dėl gynybos. Ar įmanomas tokio susitarimo sudarymas dėl teisminės valdžios? Ar tai būtų efektyvus žingsnis, siekiant didinti finansavimą teismų sistemai ir gerinti teisėjo profesijos prestižą?

S. Šedbaras. Neturiu tvirtos nuomonės, ar reikėtų tokio politinių partijų susitarimo. Abejoju, ar tai pavyktų. Turiu kitą idėją, kurią ne kartą esu išsakęs teismų vadovams, – gal pavyktų sukurti ir teisės

aktuose įtvirtinti tokį algoritmą, pagal kurį teismai neturėtų kasmet, formuojant biudžetą, prašyti kitų valdžių atitinkamo finansavimo, o finansavimas kistų automatiškai pagal infliacijos, vidutinio darbo užmokesčio ir panašių rodiklių kitimą.

R. Urbonaitė. Teisminei valdžiai garantijas turi suteikti ne politinių partijų susitarimai, o realūs veiksmai. Tokie susitarimai kartais jau gimsta „leisgyviai“ ir tokio turinio, kuris tinka visoms partijoms, bet mažiausiai tinka tiems, kam ir yra skirtas. Teisminė valdžia nėra biurokratų grupė, tai yra vienas iš pagrindinių visos valstybės elementų, todėl kalbame apie politinės valios ir išminties stiprinti tą valstybės elementą, nuo kurio iš esmės priklauso visos valstybės ir kartu demokratijos būklė, klausimą. Iki šiol tokio supratimo politinė valdžia itin stokojo ir to pasekmes jausime dar ne vienus metus. Taigi, norėtusi ne susitarimų, o realių planų, kurie atsirastų vyriausybės programose, taptų svarbia prezidento rinkimų debatų dalimi. Deja, kol kas tai tik norai ir siekiamybė.

G. Sagatys. Politinių partijų susitarimų

tikslas – įtvirtinti tam tikrus prioritetus atskirose valstybės politikos srityse ir nustatyti ilgalaikes tų prioritetų įgyvendinimo gaires. Paprastai tai daroma tose srityse, kuriose politiniu pagrindu formuojamų valdžios institucijų (Seimo ir Vyriausybės) veikimo laisvė yra ganėtinai plati. Teismų vieta valstybėje yra aiškiai apibrėžta Konstitucijoje, kuri teismams patiki turbūt svarbiausią valstybės funkciją – teisingumo vykdymą. Todėl tinkamas teismų finansavimas yra konstitucinė kiekvienos politinės valdžios pareiga, kuri iš esmės negali priklausyti nuo to, kokioms politinėms partijoms piliečiai patiki valdyti valstybę konkrečiu laikotarpiu.

Be to, pareiga užtikrinti veiksmingą teisminę gynybą yra viena iš esminių narystės Europos Sąjungoje (ES) sąlygų. Pagal ES teisę, siekiant garantuoti tokią gynybą, itin svarbu, kad teisėjai išliktų nepriklausomi, o tokio dydžio atlyginimo, kuris atitiktų teisėjų vykdomų svarbių įgaliojimų lygį, mokėjimas yra viena iš būtinų teisėjų nepriklausomumo garantijų. Taigi, teisėjų atlyginimų politika nėra vien valstybės vidaus reikalas.

Galima klausiti, ar Lietuvos politinių partijų susitarimo teismų finansavimo klausimu nebuvimas reiškia, kad veiksmingos teisminės gynybos užtikrinimas nelaikomas prioritetu mūsų valstybės uždaviniu? Norėtusi tikėti, kad taip nėra, nes tai reikštų tiek Konstitucijos, tiek tarptautinių valstybės įsipareigojimų nepaisymą.

H. Šinkūnas. Esu šalininkas tokios politikos ir atitinkamai tų politikų, kurie ieško bendrų vardiklių, telkia ir siekia sutarimo, o ne tu, kurie panirę į galios žaidimus atsisako girdėti kitus ir mėgina bet kokia kaina įgyvendinti tai, ką kiek ironiškai galima pavadinti jų vizijomis. Partijų susitarimas neabejotinai gali būti ir neretai yra reikšmingas dokumentas formuluojant tikslus bei parenkant jiems pasiekti reikalingas priemones. Toks susitarimas įpareigoja ir drausmina, apvalo viešąjį diskursą nuo populistinės retorikos. Matyt, kaip ir klausiate, toks susitarimas galėtų būti sudarytas ir dėl



Stasys Šedbaras



Rima Urbonaitė

teisminės valdžios – sprendžiant teisėjų atlyginimo, beje, jokių būdu nepamirštant ir kitų teismuose dirbančių darbuotojų, teisėjų statuso, teismų finansavimo ir kitus klausimus. Kita vertus, toks susitarimas nėra būtinas – juk Seimo ir Vyriausybės nariai duoda priesaiką gerbti ir vykdyti Konstituciją ir įstatymus, vadinasi, jie, be kita ko, įsipareigoja gerbti, saugoti ir stiprinti teisėjų ir teismų nepriklausomumą.

Prisiminkime Šarlj Monteskjė (Charles de Montesquieu), kuris sakė, kad teisėjai yra tik įstatymo žodžius tariančios lūpos, o teismai neturi instrumentų daryti poveikio įstatymų leidžiamajai ar vykdomajai valdžiai, todėl jie tik labai sąlygiškai yra valstybės valdžia. Nors administracinės ir konstitucinės justicijos plėtra teismams suteikė reikšmingus svertus kitų valstybės valdžių atžvilgiu, vis dėlto teismai ir toliau išlieka daugeliu aspektų priklausomi nuo politinės valdžios, ypač finansavimo klausimais. Lietuvos politikoje ir valstybės valdžių savitarpio santykiuose trūksta dalykiško dialogo ir nuoširdaus siekio susitarti. Todėl, ko gero, partijų susitarimas galėtų būti gana veiksminga priemonė politinės kultūros įduboms amortizuoti. Beje, Vokietijos kanclerės Angelos Merkel vyriausybei 2019 m. pavyko priimti Teisinės valstybės paktą, kuris numatė papildomo finansavimo skyrimą teismams, sprendžiant teisėjų įdarbinimo ir jų darbo užmokesčio, teismų skaitmenizacijos ir kitus klausimus.

M. Dubnikovas. Manau, kad tokie epizodiniai susitarimai yra pleištriukų klįjavimas ant daugybinių sužeidimus patyrusio kūno. Tokie susitarimai yra neveiksmingi, ir mokytojų susitarimas yra pats geriausias įrodymas, nes tikslai nebus laiku pasiekti. Tai deklaracija gesinant gaisrą.

Sisteminė atlygio peržiūra yra išeitis. Pirmiausia turi būti peržiūrėti esminius sprendimus šalyje darančių asmenų atlyginimai. Jų nėra daug, todėl galima su nedideliu pinigų kiekiu padaryti didelę įtaką pritraukiant ir išlaikant specialistus. Algos privalo didėti Seime, ministerijose, teismuose, savivaldybėse. Pigūs sprendimų priėmėjai kainuoja labai daug.

Koks galėtų būti teismų finansavimo modelis? Ar būtų racionalu susieti teisėjų ir valstybės tarnautojų darbo užmokestį su ekonominiais rodikliais – bendroju vidaus produktu ar kitais?

S. Šedbaras. Reikėtų išanalizuoti kitų šalių, ypač ES narių, praktiką, ar panašaus pobūdžio finansavimo modelis kur nors veikia ir ar galima jį adaptuoti Lietuvos teisinėje sistemoje.

R. Urbonaitė. Žinoma, kad yra realu sieti darbo užmokestį su ekonominiais rodikliais, biudžetu ir pan. Tokių pavyzdžių yra. Pavyzdžiui, visuomeninio transliuotojo

(LRT) biudžetas priklauso ne nuo politikų (ne)malonės, o nuo valstybės surenkamų mokesčių (dalis iš gyventojų pajamų mokesčio, dalis iš pajamų, gautų taikant akcizą). Ir teismų sistemai reikėtų aiškaus ir skaidraus modelio, kuris užkirstų kelią politikavimui, svarstymams, o kaip sureaguos rinkėjai, kaip dėl to keisis / nesikeis reitingai ir t. t.

G. Sagatys. Teismų finansavimo modelis, kad ir koks jis būtų, turi atspindėti deramą teismų vietą valstybės institucijų sistemoje ir užtikrinti, jog teisėjų atlyginimas būtų proporcingas visuomenės lūkesčiams teisingumo srityje.

Matau daug tiek teisėjų, tiek kitų viešojo sektoriaus atstovų darbo užmokesčio susiejimo su bendrais valstybės ekonominiais rodikliais privalumų. Pirma, valstybės išlaidos viešajam sektoriui taptų labiau pagrįstos realiomis galimybėmis. Antra, tokiu būdu būtų solidarizuojamasi su privataus sektoriaus darbuotojais. Trečia, tai būtų papildoma motyvacinė priemonė dirbti dėl bendrojo gėrio.

H. Šinkūnas. Oficialioje konstitucinėje doktrinoje nesunkiai rasime nuostatą, kad valstybei tenka pareiga nustatyti teisėjo orumą bei profesinį statusą atitinkantį atlyginimą ir socialines garantijas. Ši pareiga kyla iš konstitucinio teisėjų nepriklausomumo principo ir turi būti įgyvendinta įstatyme pagal aiškius *ex ante* (liet. prieš įvykį, veiksmą) žinomus



Dr. Gediminas Sagatys



Doc. dr. Haroldas Šinkūnas

kriterijus. Tai prisiminus, teismų finansavimo modelio reikalavimai yra akivaizdūs. Kitas klausimas, kaip tai pasiekti? Kaip tai pasiekti, nepaverčiant teismų ar jų savivaldos institucijų ir jų vadovų prašytojais, privalančiais įtikinti ir patikti politinei valdžiai, turint omenyje tai, kad valstybės biudžetą, taip pat ir teismams skiriamą finansavimą, nustato įstatymų leidėjas, priimdamas įstatymą, kurio projektą parengia vykdomoji valdžia. Europos teisėjų konsultacinė taryba dar 2001 m. priimtame dokumente pažymėjo, kad labai svarbu, jog priimant biudžetą būtų atsižvelgta į pačių teismų nuomonę. Šiuo aspektu itin svarbūs tampa teismų ir jų savivaldos institucijų atstovų vadybiniai gebėjimai, o jų neretai stinga. Antra vertus, politinių sprendimų priėmėjai taip pat ne visuomet pasiruošę išgirsti teismus ir skirti jų veiklai užtikrinti būtiną finansavimą.

Visai neseniai Lietuvoje imta tyliai kalbėti apie galimus teismų bankrotus. Vėlgi tai ne tik Lietuvos problema. Antai chroniškas teismų finansavimo nepakankamumas tebibas tokioje giliai demokratijos tradicijas turinčioje valstybėje kaip Danija. Europos Komisija 2022 m. teisinės valstybės principo taikymo ataskaitoje atkreipia į tai dėmesį, nurodyma, kad šios šalies teismams skiriamas labai menkas finansavimas – 2021 m. jis sudarė vos 0,17 proc. nuo bendrojo vidaus produkto (BVP) (2020 m. – 0,16 proc.). Palyginkime: Lietuvoje, kurios 2021 m. BVP sudarė

55,4 mlrd. Eur, teismams, įskaitant ir Konstitucinį Teismą, 2021 m. valstybės biudžete buvo skirti 87,348 mln. Eur, tas rodiklis yra dar mažesnis – tik 0,15 proc. nuo BVP. Kiek kitaip bando elgtis mūsų kaimynai estai, kurie teismams skiriamo finansavimo apimtis sieja su valstybės ekonominės padėties rodikliais, – esant tokiems objektyviems kriterijams teismams tarsi ir nėra jokio reikalo derėtis su politinės valdžios institucijomis. Beje, siūlymų panašiai reglamentuoti teismų finansavimo klausimus būta ir Lietuvoje. Ir juos tikrai verta išgirsti ir labai atidžiai išnagrinėti, dėl jų reikia diskutuoti.

M. Dubnikovas. Daugelio sričių, tarp jų ir teismų, atlyginimai turi būti susieti su vidutinėmis algomis, kad tai netaptų politinių debatų temomis ir būtų išvengta visuomenės audrinimo, kuris dažnai sutampa su jautriais laikotarpiais. Automatiniai perskaičiavimai leistų išvengti aistringų diskusijų ir įvestų stabilumą.

Jūsų nuomone, kokios priežastys lėmė, kad konstituciniai partneriai – įstatymų leidžiamoji ir vykdomoji valdžia – ilgą laiką neskyrė pakankamai dėmesio teisminės valdžios finansavimo problemai spręsti?

S. Šedbaras. Viena iš priežasčių gali

būti ta, kad teisminė valdžia tapo visiškai nepriklausoma. Tai, viena vertus, yra gerai ir esame pavyzdys kitoms ES šalims, kita vertus, nė vienas iš Vyriausybės, kuri ir rengia biudžeto projektą, narių nejaucia politinės atsakomybės už tinkamą teismų finansavimą ir funkcionavimą. Kai projektas pasiekia Seimą, komitetų siūlymai yra tik rekomendaciniai. Vis dėlto teismai turi svarbų politinį „užnugarį“, kuris turėtų imtis lyderystės, – tai šalies vadovas. Tai esminė figūra, formuojant teisėjų korpusą. Manau, kad Respublikos Prezidento vaidmuo formuojant biudžetą turėtų būti iš esmės kitoks, daug svarbesnis, ir tai galėtų pakeisti esamą situaciją.

R. Urbonaitė. Kol kas matėme, kaip politikai bijodavo net prabilti apie teisėjų atlyginimų kėlimą. Ir tai logiška, galvojant apie rinkėjų reakcijas, bet visai neišmintinga, galvojant apie valstybę ir jos raidą. Vis dėlto politikams reikia laimėti rinkimus, o rinkimai vyksta gana dažnai. Įtikinti rinkėjus nauda, kuri bus tik ateityje ir kuri yra sunkiai įžvelgiama, gana sudėtinga, todėl dažniausiai ir einama paprasčiausiu keliu. Kam kelti atlyginimus tiems, kuriais taip nepasitikima? Politiškai tai pagalių kaišiojimas sau į ratus, o toliaregystė mūsų politikai retai pasižymi.

G. Sagatys. Vieno paaiškinimo, matyt, nėra. Norisi tikėti, kad tai nebuvo nulemta noro nubausti teisėjus už kokius nors politinei valdžiai ar atskiroms interesų grupėms nepalankius sprendimus. Mančiau, kad



Marius Dubnikovas

nepakankamą politinės valdžios dėmesį didžiausia dalimi nulėmė tai, jog investicijos į teisėjo atlyginimą ir profesijos prestižą yra ilgalaikės, neduodančios greitų rezultatų, kurių rinkėjai paprastai reikalauja iš politikų. Be to, prie to nemaža dalimi prisidėjo visuomenėje paplitę mitai ir tų mitų įkaitais tapę atskiri politikai. Pavyzdžiui, mitas apie „3–5 tūkstančius eurų ar didesnius atlyginimus gaunančius teisėjus“, nors didžiausias – Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pirmininko atlyginimas atskaičius mokesčius siekia tik 2 611 Eur. Kitas mitas – padidinus teisėjų atlyginimus, vėliau jų nebebus galima sumažinti, net jei valstybės finansinė padėtis pablogėtų. Vis dėlto Konstitucinio Teismo praktikoje aiškiai pasakyta, kad toks sumažinimas iš esmės galimas, jei laikomasi atitinkamų sąlygų. Galiausiai prie mitų priskirčiau ir dažnai nuskambančią mintį neva tegul teismai pradeda „geriau dirbti“, tada bus galima kalbėti ir apie teisėjų atlyginimus. Ši mintis ne tik klaidinga (pvz., vargu, ar versle rastume daug darbdavių, kurie, ketindami kurti aukštos kokybės produktą ar teikti profesionalią paslaugą, samdo neprofesionalių darbuotojus, nes taip pigiau), bet ir pavojinga teismo nepriklausomumo požiūriu. Juk visada galima klausti, ką reiškia „dirbti geriau“? Ne paslaptis, kad atsakymas į šį klausimą neretai priklauso nuo to, iš kieno perspektyvos žiūrint vertinamas teismo darbo rezultatas – byloje priimtas sprendimas. Galbūt patys teisėjai nebuvo pakankamai aktyvūs

griaudami pirmiau nurodytus mitus, galbūt nepakako iniciatyvos siekiant, kad visų teisėsaugos institucijų atlyginimų klausimas būtų sprendžiamas sistemškai, vienu metu. Kita vertus, siekiant turėti nepriklausomą ir nešališką teisimą, teisėjų iniciatyvos nebuvimas savaime neturėtų būti pagrindas politinei valdžiai ignoruoti jų darbo užmokesčio problemą.

griaudami pirmiau nurodytus mitus, galbūt nepakako iniciatyvos siekiant, kad visų teisėsaugos institucijų atlyginimų klausimas būtų sprendžiamas sistemškai, vienu metu. Kita vertus, siekiant turėti nepriklausomą ir nešališką teisimą, teisėjų iniciatyvos nebuvimas savaime neturėtų būti pagrindas politinei valdžiai ignoruoti jų darbo užmokesčio problemą.

Kita vertus, priešastys, kodėl kitos valstybės valdžios institucijos stokoja įsiklausymo

griaudami pirmiau nurodytus mitus, galbūt nepakako iniciatyvos siekiant, kad visų teisėsaugos institucijų atlyginimų klausimas būtų sprendžiamas sistemškai, vienu metu. Kita vertus, siekiant turėti nepriklausomą ir nešališką teisimą, teisėjų iniciatyvos nebuvimas savaime neturėtų būti pagrindas politinei valdžiai ignoruoti jų darbo užmokesčio problemą.

H. Šinkūnas. To priežasčių, sakyčiau, yra keletas. Viena vertus, politinės valdžios institucijos pernelyg ilgai į politinę darbotvarkę neįtraukė teismų finansavimo klausimų. Žvelgiant retrospektyviai, tam galima rasti

į teisminės valdžios problemas, glūdi ir pačioje teismų sistemos organizacijoje, įskaitant ir teismų savivaldą. Nacionalinei teismų administracijai, kuri yra teismų savivaldą aptarnaujanti institucija, trūksta institucinio svorio kalbant su parlamentu, Vyriausybe ar ministerijomis. Teismų savivaldos institucijų vadovams trūksta rutininių institucionalizuotų komunikacijos kanalų bendrauti su politinių sprendimų priėmėjais. Šiuo aspektu galėjo pasitarnauti dabartinio valstybės vadovo rinkimų programoje įrašytas siūlymas peržiūrėti teismų savivaldos, pirmiausia Teisėjų tarybos, sudėtį ir suformuoti Teisingumo tarybą ar kitaip pavadintą instituciją, kurios nariais būtų ne tik teisėjai, bet ir kitų valstybės valdžios institucijų, teisinių profesijų, visuomenės atstovai. Tai jokiū būdu neturėjo reikšti, kad tokia ir ne teisėjus apimanti institucija turėtų spręsti teisėjų korpuso formavimo ir jų karjeros klausimus, bet kodėl ji negalėtų spręsti, pavyzdžiui, teismų materialinio aprūpinimo, organizacinių, vadybinių ir kitų klausimų? Ar tai nebūtų išmintinga? Nors ši idėja kol kas atrodo lyg ir primiršta, bet galbūt prie jos dar bus sugrįžta.

M. Dubnikovas. Konstituciniai partneriai bijojo spręsti savo klausimus, o juos spręsti reikėjo. Dabar į institucijas ateina žmonės, kuriuos tenkina per maži tokių pozicijų atlyginimai. Profesionalai nesvarsto rinktis viešojo administravimo krypties, nes atlyginimai čia nepriimtini, o tai valstybei kainuoja labai daug.

Apylinkės teismo teisėjo, neturinčio tarnybos Lietuvos valstybei stažo, atlyginimas atskaičius mokesčius siekia 1 695 Eur, maksimalus trisdešimties ir daugiau metų tarnybos stažą turinčio Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjo atlyginimas atskaičius mokesčius – 2 611 Eur. Kokią įtaką, Jūsų nuomone, darbo užmokesčio dydis turi teismų nepriklausomumui ir teisingumo vykdymo kokybei?

S. Šedbaras. Nepriklausomumas yra kompleksinis reiškiny, apimantis ir objektyvų, ir subjektyvų veiksnius. Tinkamos darbo sąlygos, darbinga aplinka, sukomplektuotas aparatas – daugiau išoriniai veiksniai. Kita vertus, jei teisėjui, turinčiam šeimą, įsipareigojimų bankui, nereikia skaičiuoti, kiek dienų liko iki kitos algos, jis žino, kad per atostogas galės be rūpesčių išvykti pailsėti į kitą šalį ir t. t., jo savijauta bus kaip laisvo ir nepriklausomo žmogaus bei savarankiškai sprendimus priimančio pareigūno. Tada tikrai nekils klausimas, ar rizikuoti tuo, ką turi, ką tau suteikė valstybė,

ir eiti į abejotinus susitarimus su kitais asmenimis.

R. Urbonaitė. Tai jau net ne nepriklausomumo klausimas, tai žinių ir kompetencijų adekvataus įvertinimo klausimas, galiausiai elementarus atlygio bei atsakomybės santykio aspektas. Veikiausiai niekada nebus taip, kad teisėjai uždirbs daugiau nei advokatai ar teisininkai didžiosiose bendrovėse, tačiau kai darbo užmokestis yra toks, kokį gauna ir daug į išsilavinimą neinvestavę žmonės, kurių darbas nesujęs su sprendimų, lemiančių tolesnį žmonių gyvenimą, priėmimu, tai negali motyvuoti. Taip pat žinome ir teisėjų darbo krūvius. Tiesa, jų pasiskirstymo skirtinguose teismuose klausimas vis dar aktualus, nepaisant to, krūviai dalyje teismų yra itin dideli, o tai irgi veikia kokybę. Taigi, kalbant apie atlyginimus, principas turėtų būti paprastas – darbas turi būti tinkamai įvertintas, atsižvelgiant į reikalingas kompetencijas ir atsakomybę.

G. Sagatys. Teisėjų darbo užmokestis yra tiesiogiai susijęs su teismo nepriklausomumu. Tikrai nepriklausomas gali būti tik kompetentingas teisėjas. Jei teisėjų algos nekonkurencingos – kompetentingų žmonių tarp teisėjų natūraliai mažėja. Nors kompetencijos lygis ir neturi tiesioginės įtakos teisėjo nešališkumui konkrečioje byloje, kompetencijos stokojančiam teisėjui sunku susigaudyti vis sudėtingesniame teisiniame reguliavime, verslo, finansų, informacinių technologijų ir kitose srityse, kuriose jam tenka spręsti ginčus. Toks teisėjas tampa labiau priklausomas nuo išorinių kompetencijų. Pavyzdžiui, jei byloje dalyvaujančio advokato kompetencija gerokai viršija teisėjo kompetenciją byloje nagrinėjamoje srityje, teisėjui sunku kritiškai įvertinti advokato dėstomus argumentus ir argumentuoti juos atliepti.

Tai, kad teisėjų darbo užmokestis susijęs su teisėjo nepriklausomumu, pripažįstama ir tarptautiniu – Europos Sąjungos ir Europos Tarybos – mastu. Pavyzdžiui, Europos Tarybos Ministrų komiteto 1994 m. rekomendacijoje „Dėl teisėjų nepriklausomumo, veiksmingumo ir vaidmens“ nurodoma, kad teisėjų atlyginimą turėtų garantuoti įstatymas, proporcingas jų profesijos orumui ir atsakomybės naštai. 1998 m. Europos Tarybos chartija dėl teisėjų statuso pripažįsta reikšmingą, praktišką ir pakankamą (adekvatų) darbo užmokesčio, kuris apsaugotų teisėjus nuo spaudimo, veikiančio jų sprendimus ir apskritai jų elgesį, vaidmenį.

Reikia pripažinti, kad per pastarąjį dešimtmetį Lietuvoje susiklosčiusi darbo užmokesčio situacija demotyvuoja esamus ir potencialius teisėjus. Tai neigiamai veikia teisėjų korpuso formavimą, todėl negali neatsiliepti teismų darbo kokybei, galiausiai

lemti teismų prestižo smukimą. Susiformavo itin pavojingas užburtas ratas, iš kurio ištrūkti, net ir priėmus reikiamus sprendimus, užtruks ne vienus metus.

H. Šinkūnas. Kad Konstitucijoje įtvirtintas teisėjų nepriklausomumo principas būtų visiškai įgyvendintas, būtina teisėjų nepriklausomumą užtikrinanti garantijų sistema, be kita ko, apimanti teisėjų korpuso formavimo taisykles, įgaliojimų trukmės neliečiamumo, profesinės karjeros, asmens neliečiamumo ir, žinoma, teisėjų materialinio aprūpinimo bei socialines garantijas. Tinkamas visų, pabrėžiu – visų, šių garantijų užtikrinimas yra nepriklausomo ir nešališko teisingumo vykdymo prielaida. Teisėjų atlygio sistema turi būti tokia, kad ji atitiktų teisėjo orumą ir profesinį statusą, būtų patraukli aukščiausios kvalifikacijos, didelę profesinės veiklos patirtį ir autoritetą turintiems teisininkams. Deja, nemanau, kad taip yra šiandien. Tai iliustruoja dabartinė padėtis, kai norinčiųjų tapti teisėjais akivaizdžiai trūksta, o laisvų teisėjų vietų skaičius auga, kai vangiai dalyvaujama atrankose atsilaisvinusioms teismų vadovų vietoms užimti ar kai teisėjų pareigos paliekamos dėl profesiniam statusui ir atsakomybei neadekvataus atlyginimo. Netinkama teisėjų atlygio sistema kelia pavojų jų nepriklausomumui, sudaro prielaidas jį pažeisti, dėl to kenčia ir teisingumo vykdymo kokybė, ir teisminės valdžios autoritetas, pagaliau ir pasitikėjimas valstybės valdžios institucijomis bei pačia valstybe.

M. Dubnikovas. Tai yra vadybininko atlyginimas. Žmogaus, kuris turi patirtį ir gali spręsti problemas, bet ne teisti kitus žmones ar nuspręsti, kas teisinga.

Lietuvos Respublikos Seime svastomi Valstybės tarnybos įstatymo (VTĮ) pakeitimai ir su juo susijusių įstatymų projektai, kuriais siekiama sistemiškai spręsti aukščiausiųjų Lietuvos viešojo sektoriaus pareigūnų, tarp jų ir teisėjų, atlyginimų klausimą. Jei teisėjų darbo užmokestis būtų didinamas, ar to pakaktų įveikti teismus ištikusią žmogiškųjų išteklių krizę?

S. Šedbaras. Kaip matyti iš viešosios erdvės, pastaruju metu iš pareigų pasitraukę teisėjai argumentavo tokį pasitraukimą neadekvačiu santykiu tarp darbo krūvio ir gaunamo atlyginimo. Todėl darbo užmokesčio didinimas, manau, turėtų labai didelės reikšmės stabdant byrėjimo procesą. Kita vertus, jei būtų iš esmės sprendžiamas ne tik teisėjų, bet ir visos sistemos finansavimo klausimas, netrūktų sekretorių ir padėjėjų, stabilizuotųsi ir darbo krūviai.

Tai kompleksiniai dalykai, kurie turėtų keisti darbo sąlygas teismuose.

R. Urbonaitė. Deja, bet ne. Jau dabar atrankose į laisvas teisėjų vietas trūksta kandidatų. Tikrai negalime pasakyti, jog renkamės geriausius iš geriausių. Sunku pripažinti, bet kartais tenka ieškoti kompromisinių sprendimų suvokiant, jog geresnių kandidatų nebus. Taigi žala teismų sistemai jau padaryta ir tik atlyginimų pakėlimas visko neišspręs. Jeigu kartu nebus sprendžiamos darbo krūvio, kitos darbo sąlygų problemos, tai ženklus pokyčio galime ir neišvysti.

G. Sagatys. Teisėjai nėra išskirtiniai viešojo sektoriaus atstovai. Išskirtinis yra visuomenės teisingumo poreikis. Todėl teisėjų atlyginimas turi būti proporcingas visuomenės lūkesčiams teisingumo srityje. Žinoma, negalima pamiršti ir kitų teismų sistemos darbuotojų – teisėjų padėjėjų, sekretorių. Be to, teismai neveikia vakuume – jų darbo krūvis ir pobūdis priklauso, be kita ko, nuo viso viešojo sektoriaus veiklos kokybės. Mano manymu, būtina siekti sukurti skaidrią visų viešojo sektoriaus darbuotojų atlyginimų piramidę, atspindinčią vienodą pagarbą visoms trimis konstitucinėms valdžioms ir patikėtoms funkcijoms bei atsakomybei proporcingą atlygį. Tai padėtų spręsti ne tik teismų, bet ir viso viešojo sektoriaus žmogiškųjų išteklių klausimą.

H. Šinkūnas. Teisėjų atlyginimų sistemos peržiūrėjimas ir jos sutvarkymas neabejotinai būtų didelis ir reikšmingas žingsnis į priekį sprendžiant teisėjų korpuso problemas. Vis dėlto atlyginimas tėra viena iš teisėjų nepriklausomumą užtikrinančių garantijų. Jau beveik dvejus metus būdamas Nuolatinės teisėjų veiklos vertinimo komisijos nariu stebiu tai, kad teisėjams aktuali ne vien tik atlygio problema. Pasak teisėjų, profesijos patrauklumui ne mažiau svarbi skaidri teisėjų atranka ir aiškios profesinės karjeros taisyklės, pagarbi atmosfera teismuose, etiški ir pagarbūs ne tik teisėjų tarpusavio, bet ir teisėjų ir teismų vadovų bei visų kitų teismuose dirbančių asmenų santykiai, moderni vadyba, kvalifikacijos kėlimo galimybės, tinkamas materialinis teismų aprūpinimas, motyvuotas teismo personalas ir kiti aspektai. Bėlika nuoširdžiai palinkėti to nepamiršti įgyvendinant įvairius pokyčius.

M. Dubnikovas. Manau, kad tai teisingas kelias ir pirmasis žingsnis – diskusija turi būti, bet svarbiausia tai, ar pavyks priimti sprendimus. Jei teisėjų ir valstybės tarnautojų atlyginimai būtų susieti su vidutiniais atlyginimais, galėtume nebediskutuoti šiais klausimais ir skirti laiko kitiems valstybei svarbiems dalykams. Šis žingsnis bent jau parodytų, kad problema sprendžiama ir rodomas dėmesys, kurio per daug ilgai trūko.

Ispanijos teismų atstovas: „Iš trijų valstybės šakų teisminė valdžia vertinama geriausiai“

Miglė Pavliukovičienė, Nacionalinės teismų administracijos Komunikacijos skyriaus patarėja

2022 m. Europos teismų tarybų tinklo apklausos duomenimis, Lietuva pirmąją Europoje pagal teisėjų, kurie pokyčius darbo užmokesčio, pensijų ir išėjimo į pensiją amžiaus srityse laiko didžiausią neigiamą poveikį jų nepriklausomumui darančiais veiksniais, skaičių. Lietuvoje šitaip mano net 61 proc. apklausoje dalyvavusių teisėjų, kitose šalyse – trečdaliu (Ispanija 41 proc., Slovėnija 39 proc.) ar net perpus (Slovakija 30 proc.) mažiau, o kai kurių valstybių teisėjams (Danija 1 proc., Nyderlandai 2 proc.) toks apklausos klausimas pasirodęs visai nesvarbus vertinant įtaką teisėjų nepriklausomumui. Kaip atrodo panašiausiai į Lietuvą į tą patį klausimą sureagavusios Ispanijos teismų sistema, kaip ji finansuojama, kaip vertinama ir kokių pokyčių siekia? Apie visa tai žurnalui TEISMAI.LT pasakoja šios šalies Bendrosios teismų tarybos Tarptautinių ryšių tarnybos atstovas Franciskas Chavjeras Forkada Miranda (Francisco Javier Forcada Miranda).

Gerb. Franciskai, kiek teisėjų ir kitų darbuotojų dirba Ispanijos teismuose?

2021 m. Ispanijoje iš viso buvo 5 668 teisėjai ir vyresnieji teisėjai. Teismuose iš viso dirbo 4 422 asmenys (teisingumą administruojantys teisininkai), 2 553 prokurorai, 40 829 teismų ir tribunolų darbuotojai. Be to, prokuratūrai priklauso 2 288 teismų pareigūnai, taip pat reikėtų įskaičiuoti 109 valstybės tarnautojus, dirbančius bendrojoje teismų savitarpio pagalbos tarnyboje, ir 2 700 magistratų teismų (*Juzgados de Paz*) tarnautojų, 715 civilinės metrikacijos įstaigų tarnautojų ir 2 001 teismo medicinos klinikų tarnautoją.

Koks yra teismų sistemos finansavimo mechanizmas Jūsų šalyje? Kas nusprendžia, kiek lėšų kasmet reikia sistemai (atlyginimams, remontui, kanceliariinėms prekėms ir t. t.)? Ar nustatyta pastovi suma, ar ji susijusi

su kitomis finansinėmis šalies aplinkybėmis ir t. t.?

Teisingumo finansavimo sistema Ispanijoje yra gana sudėtinga, taikoma daug sąlygų ir išlygų. Pavyzdžiui, Ispanijos teisingumo ministerija yra atsakinga už daugelį su teisingumu susijusių funkcijų, tarp jų ir už teismų, tribunolų bei prokuratūros aprūpinimą materialinėmis ir asmeninėmis funkcijoms vykdyti reikalingomis priemonėmis, ir už įgaliojimų vykdymą teisingumo administravimą aptarnaujančių darbuotojų atžvilgiu. Autonominėms bendruomenėms (Ispanijos administraciniais teritoriniams vienetams, pvz., Galisijai, Baskų kraštui ir kt.) gali būti perduotos (arba tokios bendruomenės pačios gali perimti) tokias funkcijas, kaip teisingumo administracijos administravimas, t. y. atsakomybė už asmeninių ir materialinių priemonių valdymą ir palaikymą. Žinoma, autonominės bendruomenės teisingumo vykdymo administravimo srityje neatlieka tų funkcijų, kurios pagal Teismų sistemos pagrindų įstatymą priskirtos kitoms institucijoms, o

ne Vyriausybei ar kuriai nors iš jos tarnybų, t. y. jos gali perimti valdymo įgaliojimus, kurie priskirti valstybei, o ne kitoms institucijoms. Jos taip pat negali perimti valstybės valdymo funkcijų, kurių vykdymo teritorija yra didesnė nei autonominės bendruomenės kompetencijos teritorija, pavyzdžiui, tarptautinio bendradarbiavimo srityje. Trumpai tariant, autonominės bendruomenės turės kompetenciją, jei ją perims ir joms bus perduota tokiose srityse: personalo, t. y. dalies teisingumo administracijos personalo (ne jurisdikcijos, teisėjų ir prokurorų) ir darbuotojų, apibrėžtų Ispanijos teismų įstatymo 473.2 straipsnyje, bei materialinių išteklių.

Autonominės bendruomenės, perėmusios kompetenciją teisingumo srityje, yra Galisija, Astūrija, Kantabrija, Baskų kraštas, Navara, La Riocha, Aragonas, Katalonija, Valensija, Madridas, Andalūzija ir Kanarų salos. Visų šių autonominių bendruomenių biudžetas 2021 m. sudarė 2 640 048 433 Eur, o Bendrosios teismų tarybos biudžetas tais metais buvo 73 013 820 Eur. 2021 m. Teisingumo ministerija vadinamajai Ministerijos teritorijai, kurią sudaro autonominės Estremadūros, Mursijos, Balearų salų, Kastilijos ir Leono, Kastilijos ir La Mančos bendruomenės, Melilijos ir Seutos autonominiai miestai bei Konstitucinio teismo, Aukščiausiojo teismo ir Nacionalinio teismo teritorijos, patvirtino 1 832 645 880 Eur biudžetą. Bendras teisingumui skirtas biudžetas 2021 m. buvo 4 546 708 133 Eur. Taip pat svarbu atsižvelgti į tai, kad 2021 m. visoje Ispanijoje iš pradžių patvirtintas 326 938 953 Eur biudžetas, skirtas nemokamai teisei pagalbai.

Būtina pabrėžti, kad Parlamentui patvirtinus Bendrosios teismų tarybos biudžetą ji turi finansinę autonomiją. Tarybos biudžetas skiriamas tokioms sritims ir institucijoms, kaip teisėjų atranka, įvadinis ir nuolatinis teisėjų mokymas, Teismų dokumentavimo centras, Teismų inspekcija, tarptautinė veikla ir pačios Tarybos žmogiškieji bei materialiniai poreikiai.



Francisco Javier Forcada Miranda

Kaip matyti iš jau minėtos Europos teismų tarybų tinklo apklausos, teisėjų nepriklausomumo, atlyginimo, pensijų ir pensinio amžiaus klausimai gali būti visai nesvarbūs (Danija, Nyderlandai) arba labai svarbūs, kaip Lietuvoje, jog tai yra veiksnys, turintis įtakos jų nepriklausomumui. Darbo valandos yra mažiau probleminis klausimas, nors ir labai svarbus Ispanijoje (47 proc.), Prancūzijoje (37 proc.) ir Lietuvoje (33 proc.). Ar turite daugiau statistinių duomenų apie tai, kaip Ispanijos teisėjai ir teismų darbuotojai patenkinti savo darbo užmokesčiu, darbo krūviu ir t. t.?

2020 m. Bendroji teismų taryba paskelbė tyrimo „Teisingumas teisėjų akimis“ („Justice seen by judges“) rezultatus. Apklausą rugsėjo 8–22 d. vykdė „Metroscoopia“, telefonu apklaususi tūkstantį teisėjų ir vyresniųjų teisėjų. Dauguma respondentų teigė niekada nesulaukę pasiūlymų ar spaudimo. Vis dėlto net 90 proc. apklausos dalyvių tvirtino, kad politikai vengia atsakomybės ir renkasi spręsti sudėtingus klausimus, užuot sudarę paktus ir susitarimus. Ispanijos teisėjai ir vyresnieji teisėjai labai teigiamai vertina Ispanijos teisingumą, kuris, jų nuomone, nepriklauso nuo politinės valdžios, nors dauguma (83 proc.) ir mano, kad visos vyriausybės, nepriklausomai nuo jų ideologijos, yra labiau suinteresuotos kontroliuoti teisingumą, o ne aprūpinti jį priemonėmis, kurios padarytų jį lankstesnį ir veiksmingesnį. Nors 94 proc. respondentų nurodė, kad šiuo metu teisėjo darbas yra sudėtingesnis nei bet kada anksčiau, didžioji dauguma – 79 proc. – jaučiasi patenkinti savo, kaip teisėjo, darbu ir beveik tiek pat teisėjų teigė, kad jų profesinis pasirengimas yra panašus arba geresnis nei jų kolegų Europos Sąjungoje.

Kurias Ispanijos teismų sistemos sritis įvardytumėte kaip stipriausias, o kurias reikėtų tobulinti ir kaip reikėtų tai daryti Jūsų šalyje?

Jokių konkrečių sričių nereikėtų išskirti. Šiuo metu Ispanijoje vykdomos teisėkūros reformos, kuriomis siekiama pakeisti visos teismų sistemos veiksmingumą ir efektyvumą, iš esmės pertvarkant teismų ir tribunolų sistemą. 2022 m. balandžio 12 d. Ministrų taryba patvirtino Viešosios teisingumo tarnybos procesinio veiksmingumo įstatymo projektą; galutinį

Informacijos apie biudžetą ir jo vykdymą galima rasti Bendrosios teismų tarybos skaidrumo portale.

Kaip matyti iš 2022 m. Europos teismų tarybų tinklo (angl. trumpinys ENCJ) apklausos dėl teisėjų nepriklausomumo, darbo krūvis yra susijęs su darbo valandomis, ir Ispanijoje toks rodiklis itin aukštas (54 proc.), kaip Prancūzijoje (46 proc.) ir Lietuvoje (47 proc.). Bylų skaičius yra problema visose šalyse, išskyrus Čekiją (3 proc.), Daniją (5 proc.), Nyderlandus (6 proc.) ir Norvegiją (7 proc.). 17 teismų daugiau nei 20 proc. respondentų nurodė, kad, jų nuomone, teisėjų nepriklausomumui neigiamą poveikį daro išteklių nepakankamumas. Kaip apskaičiuojamas darbo krūvis Ispanijos teismuose?

Ispanijos teismų ir tribunolų darbo krūvis priklauso nuo daugelio veiksnių, todėl jo negalima apibendrinti. Manau, kad geriausia matyti statistinius duomenis, kurie teisingiau ir tiksliau atspindi tikrovę. Bylų nagrinėjimo teisminėse institucijose laikas yra teisingumo kokybės rodiklis. Kiekvienais metais statistiniu lygmeniu Bendroji teismų taryba pateikia ataskaitą apie vidutinę bylų nagrinėjimo trukmę pagal atskirus laikotarpius. Šie įverčiai gaunami taikant matematinį modelį, kuriame naudojami kiekvieno laikotarpio pradžioje pradėtų, išspręstų ir nebaigtų nagrinėti bylų skaičiai pagal Generalinės teismų tarybos Teismų statistikos tarnybos pateiktus duomenis. Bylų nagrinėjimo trukmė išreiškiama mėnesiais. Kitas būdas įvertinti trukmę – atsižvelgti į tai, kiek laiko bylos buvo nagrinėjamos metų pabaigoje. Šis laikas apskaičiuotas remiantis Bendrosios teismų tarybos Teismų statistikos duomenimis, taikant matematinį modelį, trukmę išreiškiant mėnesiais. Tarkime, 2021 m. šeimos teismuose byla vidutiniškai buvo nagrinėjama 5,4 mėn. (2020 m. – 5,6, 2019 m. – 4,8, 2018 m. – 5), smurto prieš moteris teismuose – 8,6 mėn. (2020 m. – 8,5, 2019 m. – 7,2, 2018 m. – 6,6) ir pan.

projektą numatoma patvirtinti ne vėliau kaip 2022 m. gruodžio 31 d. Šiuo projektu pertvarkoma Ispanijos teisingumo sistema, kad ji taptų veiksmingesnė, pavyzdžiui, numatomos vadinamosios tinkamos ginčų sprendimo priemonės. Nustatomas procedūrinis reikalavimas civilinėse ir komercinėse bylose, t. y. siekiama, kad prieš pateikiant ieškinį būtų bandoma rasti taikų sprendimą. Taip pat numatoma teikti tinkamų konfliktų sprendimo priemonių paslaugas, informuoti piliečius ir teisinius subjektus apie tokių priemonių pobūdį, turinį, naudojimo pasekmes ir esamus išteklius, padėti įvairioms teisminėms institucijoms bylas perduodant spręsti derybų būdu.

Ar Jūsų šalies gyventojai pasitiki teismais ir kitomis institucijomis? Ką darote ar ketinate daryti didindami pasitikėjimą teismų sistema?

2021 m. gegužę Bendrosios teismų tarybos užsakymu ta pati bendrovė „Metroscopia“ nacionaliniu mastu atliko apklausą „Ispanai ir teisingumas“. Jos metu surengta 1 000 reprezentatyvių interviu su vyresniais nei 18 metų Ispanijos gyventojais. Apklausos rezultatai atskleidė, kad iš trijų valstybės šakų teisminė valdžia yra vertinama geriausiai, o kai kurie respondentai teigė, jog Ispanijos teisėjai yra kompetentingi ir gerai pasirengę vykdyti savo funkcijas.

Tokios nuomonės laikėsi net 82 proc. jaunų žmonių.

Nors 56 proc. ispanų gerai vertina Bendrosios teismų tarybos veiklą, 72 proc. respondentų patvirtino, kad teisingumas veikia lėtai, o 79 proc. apklausos dalyvių teigė, jog teisingumo sistema neturi reikiamų išteklių, kad galėtų veikti veiksmingai ir greitai. Trumpai tariant, iš šio tyrimo paaiškėjo, kad teisingumo įvaizdis mūsų visuomenėje yra pastebimai geresnis, nei paprastai laikoma savaime suprantamu dalyku. ■

Slovėnijos Teisėjų taryba kovoja už tinkamą finansinį teismų aprūpinimą

Miglė Pavliukovičienė, Nacionalinės teismų administracijos Komunikacijos skyriaus patarėja

Žurnalui TEISMAI.LT pavyko gauti Marko Češnovaro, apylinkės teismo teisėjo, deleguoto į Slovėnijos Respublikos teisėjų tarybą, ir Klavdijos Štarkel, Slovėnijos Respublikos teismų tarybos patarėjos teisiniais klausimais, Slovėnijos teismų sistemos problematikos ir gerosios patirties gaires, kurios, tikėtina, padės suvokti teisingumo sistemų finansavimo svarbą.

Problematika

Slovėnijos teismai susiduria su įvairaus pobūdžio problemomis. Itin opi fizinių sąlygų teismuose problema: atskiri teismai visoje Slovėnijoje veikia įvairiose dažniausiai nepritaikytose (pvz., Liublianos teismai) ir pernelyg ankštose patalpose.

Susirūpinimą kelia ir teisėjų bei teismo darbuotojų korpusas. Štai 30–44 m. amžiaus grupėje teisėjų skaičius vis mažėja: nuo 2015 m. iki 2022 m. sumažėjo daugiau nei 50 proc. Kita vertus, teisėjų skaičius 60–70 m. amžiaus grupėje išaugo 75 proc., o 22 proc. teisėjų Slovėnijoje yra 60 m. ar vyresni.

Įdarbinimo teismuose procedūros užtrunka arba iš viso nutrūksta, nes gambiausi teisininkai ir kitų sričių specialistai nesiekia užimti skelbiamas darbo vietas teismų sistemoje; ši tendencija iš esmės

susijusi su finansinėmis priežastimis (darbo užmokesčiu). Ypač dideli teismai susiduria su didele teismo darbuotojų kaita (jų atlyginimai taip pat atsilieka nuo panašių darbo vietų įstatymų leidžiamojoje ir vykdomojoje valdžioje), o tai daro įtaką teismo darbo proceso kokybei, nes keičiasi darbuotojai, be to, daug laiko tenka skirti naujiems darbuotojams supažindinti su jų pareigomis. Aukštos kvalifikacijos informatikos srities darbuotojai išeina į pramonės įmones, kur mokami didesni atlyginimai, o teismams tampa beveik neįmanoma prisivilioti kompetentingų šios srities darbuotojų. Be to, susiduriama su įvairių sričių ekspertų, vertėjų žodžiu trūkumu, dėl to užtrunka bylos, neįgyvendinama teismo proceso dalyvių teisė vartoti savo suprantamą kalbą. 2021 m. pabaigoje 11 proc. visų teismų sistemoje dirbančių valstybės tarnautojų

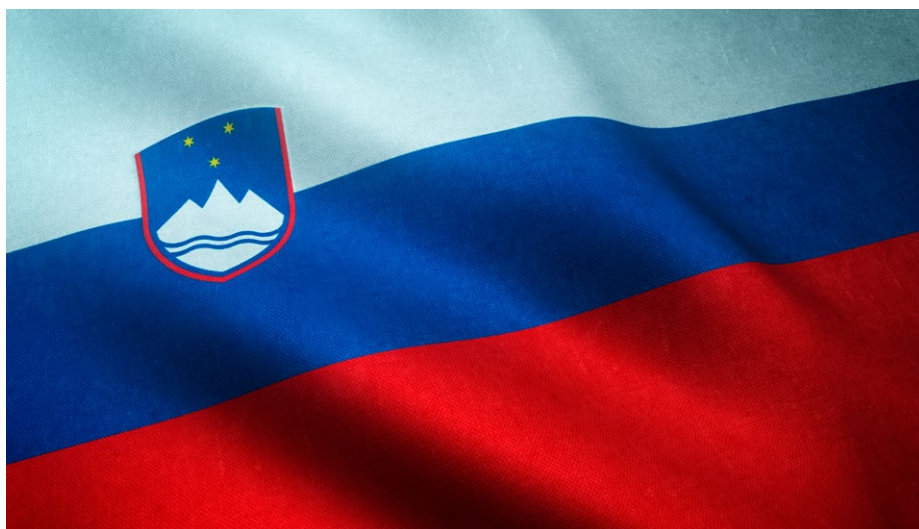
buvo priskirti žemesnėms nei minimalus darbo užmokeskis darbo užmokesčio kategorijoms (įskaitant teismo posėdžių sekretorius, teismo registраторius ir teisėjų padėjėjus). 2022 m. pradžioje padidinus minimalųjį darbo užmokesčių minėta problema tik paaštrėjo¹.

Slovėnijos teisėjų atlyginimai taip pat yra per maži, palyginti su vidutiniu darbo užmokesčiu šalyje, kitų valstybės tarnautojų atlyginimais ir pragyvenimo išlaidomis. Taigi, gambiausi ir ambicingiausi teismo darbuotojai nepretenduoja į teisėjų pareigas. Atsižvelgdama į tai, kad Teisėjų taryba ir teisėjai jau daug metų siuntė įspėjimus dėl tokios situacijos, o kitos valdžios šakos į tai visiškai nereagavo, 2021 m. Teisėjų taryba pateikė Konstituciniam Teismui prašymą dėl konstitucingumo įvertinimo. Jame prašė įvertinti teisėjų veiklą, išlaidų kompensavimą ir kitas išmokas reglamentuojančių teisės aktų atitiktį konstitucijos nuostatomis. Šiame prašyme, be kita ko, teigiama, kad teisėjų atlyginimai yra problema, į kurią jau kelerius metus atkreipia dėmesį ir teismai, ir Teisėjų taryba.

Jau iš 2018 m. CEPEJ ataskaitos Nr. 26 matyti, kad vidutinis teisėjų atlyginimas Slovėnijoje atsilieka nuo vidutinio teisėjų

¹ Daugiau nei 50 proc. pirmosios instancijos teismų darbuotojų gauna minimalų darbo užmokesčių.

atlyginimo Europoje. Esant dabartiniam teisėjų atlyginimų lygiui, kuris nesikeičia nuo 2012 m., labai sunku teisėjais įdarbinti geriausius teisės specialistus, jie nesiekia užimti tam tikras sudėtingiausias teisėjų pareigas, yra palyginti nedaug kandidatų į teisėjus iš kitų teisinių profesijų (pvz., advokatų). Kandidatuodami į teisėjo pareigas tokie kandidatai dažnai teigia, kad nusprendė kandidatuoti į šias pareigas, nes jau pasirūpino savo materialine padėtimi ir galės gyventi gaudami mažesnes pajamas.



Tai, kad teisėjų (ypač pirmosios instancijos teisėjų) atlyginimai atsilieka ne tik nuo kitų dviejų valdžios šakų pareigūnų atlyginimų, bet ir net nuo teismų sistemos pareigūnų ir nuo valstybės administracijos, taip pat nuo kitų teisininkų atlyginimų, kelia didelį pavojų teisėjų ir teismų nepriklausomumui ir nešališkumui. Teismų ir teisėjų nepriklausomumas ir nešališkumas yra esminės demokratijos egzistavimo, žmogaus teisių ir kiekvieno asmens laisvės apsaugos, teisinės valstybės principo veikimo ir teisingo teismo idealo įgyvendinimo bei tvarkingo visuomenės ekonominio pagrindo funkcionavimo sąlygos. Teismų ir teisėjų nepriklausomumo samprata turi keletą aspektų, kurie tarpusavyje persipina ir papildo vienas kitą. Vienas iš jų yra ir vadinamasis organizacinis nepriklausomumas, kuriuo užtikrinama, kad teisėjo padėtis ir darbo

sąlygos leistų jam priimti sprendimus be jokio spaudimo ar apribojimų. Šiuo požiūriu taip pat svarbu, kad teisėjams būtų užtikrintas tinkamas atlyginimas už jų darbą. Tikimasi, kad Konstitucinis Teismas šį klausimą laikys absoliučiu prioritetu. Beje, Teisėjų taryba paragino Slovėnijos Respublikos Vyriausybę ir Nacionalinę asamblėją išspręsti minėtą situaciją dar iki Konstitucinio Teismo sprendimo priėmimo.

Teismų nepriklausomumui grėsmę kelia ne tik netinkamas finansavimas. Slovėnijoje

bylas, greitai ir išsamiai keistis informacija ir dokumentais, naudotis saugiomis ir kokybiškomis vaizdo konferencijų ryšio technologijomis ir užtikrinti lengvą prieigą prie teismų visiems, kurie patenka į teismų sistemą (piliečiams, įmonėms ir pažeidžiamiesiems asmenims).

2021 m. vasarį Slovėnijos Respublikos Aukščiausiasis Teismas, remdamasis Teisingumo ministerijos pateiktu teisiniu pagrindu, sėkmingai užbaigė projektą *eDražbe* (elektroniniai teismo aukcionai): dabar visi teismo proceso metu vykdomi pardavimai skelbiami interneto svetainėje <https://sodnedrazbe.si/>. Susidomėję naudotojai gali dalyvauti elektroniniame aukcione, kuris yra visiškai anonimiškas. 2021 m. pradėti vykdyti ir kiti informatizavimo projektai, pavyzdžiui, teisės aktų registravimo procesų optimizavimo, naujų prokuratūros registru ir Centrinės nuosprendžių registro informacinės sistemos kūrimo, taip pat įsigyta vaizdo konferencijų įrangos didelėms ir vidutinio dydžio teismo posėdžių salėms.

Pažymėtina, kad 2017–2021 m. Europos Žmogaus Teisių Teismas nepriėmė nė vieno sprendimo, kuriame būtų konstatuotas teisės į bylos nagrinėjimą per protingą terminą pažeidimas. Šie duomenys rodo, kad bylos nagrinėjimas per pagrįstą laiką Slovėnijoje nebėra sisteminė problema. Dabar teismai gali vis daugiau dėmesio skirti klausimams, susijusiems su bylų nagrinėjimo ir sprendimų kokybe.

Nuo bylų nagrinėjimo kokybės neatskiriami ir elgesio su proceso dalyviais aspektai. Štai 2022 m. įsteigus ir pradėjus veikti Vaikų namams, baigiasi ilgametės tiek teisininkų, tiek politikų pastangos pagerinti elgesį su vaikais, kurie atsiduria baudžiamajame ar ikiteisminiame procese kaip liudytojai ar nusikaltimų aukos. Vaikų namai veiks pagal *Barnahus* modelį. Patalpos, kuriose veiks Vaikų namai, buvo suremontuotos ir įrengtos padedant Norvegijos finansiniam mechanizmui. ■

teisėjus, taip pat ir Aukščiausiojo Teismo, renka Nacionalinė asamblėja Teisėjų tarybos siūlymu, o tai didina politinės įtakos rinkimų procedūrai galimybę. Slovėnijos Respublikos Aukščiausiasis Teismas, Teisėjų taryba, taip pat GRECO ne kartą atkreipė dėmesį į šią problemą.

Geroji patirtis

Nepaisydama grėsmių nepriklausomumui ir finansinių problemų Slovėnijos teismų sistema visomis išgalėmis stengiasi judėti pozityvių pokyčių link. Įgyvendinant veiksmingo teisingumo projektą siekiama užtikrinti geresnę teismų prieigą ir pritaikymą naudojant šiuolaikinius veiklos metodus bei skiriant didesnę dėmesį į teismą besikreipiantiems žmonėms. Skatinama skubiai toliau skaitmeninti paslaugas, nes tai padės greičiau nagrinėti

Advokatas Audrius Biguzas: „Ginčų dėl teisinių sporto santykių daugėja ir Lietuvos teismuose“



TAS / CAS

TRIBUNAL ARBITRAL DU SPORT
COURT OF ARBITRATION FOR SPORT

Audris Kutrevičius, Vilniaus apygardos administracinio teismo pirmininko padėjėjas ryšiams su žiniasklaida ir visuomene

Teisiniai ginčai dėl sporto veiklos sutarčių ir finansavimo, sporto klubų narystės federacijose gali būti nagrinėjami ne tik Lietuvos teismuose, bet ir Lozanoje (Šveicarija) įsikūrusiame Tarptautiniame sporto arbitražo teisme (TSAT). Apie šio teismo nagrinėjamas bylas kalbamės su vienu geriausių sporto teisės specialistų Lietuvoje advokatu Audriumi Biguzu, turinčiu daugiau nei 15 metų teisinio darbo stažą ir sukaupusiu itin reikšmingą patirtį sprendžiant kompleksinius sporto srities ginčus ir vykdamas projektus. Advokatas dažnai skaito paskaitas Lietuvos ir užsienio klausytojams komercinių ginčų sprendimo, sporto teisės ir sporto ginčų nagrinėjimo temomis.

Pirmiausia norėčiau paklausti, kuo sporto teisė skiriasi nuo kitų teisės sričių?

Sporto teisė yra plati teisės sritis, apimanti įvairialypius visuomeninius teisinius santykius, kurie susiklosto sporto srityje tarp sporto veiklos subjektų. Sporto teisė paliečia ne tik teisinius santykius tarp sporto organizacijų ir sportininkų, bet ir teisinius santykius, susiklostančius olimpinio ir neolimpinio sporto, fizinio aktyvumo, mėgėjų sporto vykdymo srityse. Teisiniai sporto santykiai apima ir santykius tarp tarptautinių sporto subjektų, sporto šakų federacijų ir nacionalinių sporto šakų federacijų.

Platus reguliuojamų teisinių santykių spektras pasižymi tuo, kad ši teisės sritis

gali sąveikauti ir su kitomis teisės šakomis, tokiomis kaip baudžiamoji teisė (*match fixing* (sutartų varžybų) atvejų draudimas, neleistinių preparatų vartojimas), konkurencijos, civilinė ar darbo teisė. Taigi sporto teisė yra plati teisės sritis tam tikrais aspektais, kurie susiję su teisinių sporto santykių subjektų ypatybėmis bei vykdoma veikla, taip pat ji yra susijusi su kitomis teisės šakomis.

Kokios aktualiausios sporto teisės problemos mūsų šalyje?

Šiandien Lietuvos teismuose įstatymų leidimo lygmeniu aktyviai diskutuojama apie sporto finansavimo problematiką, atsižvelgiant į dažnai besikeičiantį Sporto įstatymą bei Lietuvos Respublikos

Konstitucinio Teismo nutarimą (nutarimas Nr. KT187-N15/2020, bylos Nr. 8/2019). Taip pat dažnos bylos, liečiančios sporto šakų federacijų ir jų narių teisinius santykius bei jų interpretavimą. Neleistinių preparatų vartojimo (dopingo) atvejai taip pat yra aktualus reiškinys, reikalaujantis detalios situacijos bei TSAT praktikos analizės. Galiausiai pastaruoju metu viešumoje diskutuojama apie sutartų varžybų reiškinį ir jo įtaką sporto bendruomenei.

Ar dažnai sporto ginčai nagrinėjami Lietuvos nacionaliniuose teismuose? Bent jau prieš gerą dešimtmetį yra buvę atvejų, kai krepšininkai su klubu bylinėjosi dėl pasirašytų kontraktų.

Kadangi sporto ginčai nėra vien tik ginčai dėl sportininkui neišmokėto atlygio pagal sporto veiklos sutartį, bet gali būti ir įvairūs ginčai dėl sporto klubų narystės sporto šakos federacijose, sporto taisyklių lygiateisiškumo principų sporto lygų nariams, sporto organizacijų finansavimo, todėl tenka pripažinti, kad sporto ginčų, t. y. tokių ginčų, kurie vienaip ar kitaip paliečia teisinius sporto santykius, sportinės veiklos vykdymo specifiką, tik daugėja.

Ikiteisminis ginčų nagrinėjimo būdas tampa vis populiaresnis ir sporto srityje. Dauguma sporto federacijų yra įsteigusios vidines



Audrius Biguzas

ginčų nagrinėjimo institucijas. Ar jose daug ginčų išsprendžiama ir ar tie sprendimai tenkina abi ginčo šalis?

Tenka pasidžiaugti, kad didžioji dalis sporto šakų federacijų turi vidines ginčų nagrinėjimo procedūras, taisykles, organus. Tokie ikiteisminiai ginčų sprendimo būdai pasitarnauja visoms ginčo šalims, padeda sporto šakų federacijų ginčų nagrinėjimo organams rasti atitinkamą bendruomenę, o kartu ir specifinę situaciją tenkinantį sprendimą. Natūralu, kad ne visuomet sprendimas, pasiektas ikiteisminėje stadijoje, tenkina šalis ir pasitaiko tokių sprendimų apskundimų atvejų. Tačiau bet koku atveju vidinių ginčų nagrinėjimo organų turėjimas sporto šakų federacijose tik prideda daugiau galimybių atitinkamų sporto šakų federacijų bendruomenei siekti optimalaus ginčo sprendimo būdo jų pačių sporto bendruomenėje.

Šiandieninio sporto ryškė – dopingo vartojimas. Kokios institucijos priima sprendimus dėl sportininkų diskvalifikavimo ir kam

tokie sprendimai skundžiami?

Sprendimus dopingo bylose Lietuvoje priima prie Lietuvos antidopingo agentūros veikianti Dopingo bylų nagrinėjimo komisija, sudaryta iš nepriklausomų asmenų. Tokie sprendimai kaip išimtinė apeliacija skundžiami tik TSAT.

Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad minėta komisija nagrinėja dopingo bylas tik tuo atveju, jei to paprašo sportininkas. Pažymėtina, kad Lietuvos antidopingo agentūra pirmiausia pati siūlo skirti sportininkui sankciją už antidopingo taisyklių pažeidimą, o sportininkui paprašius byla perduodama Dopingo bylų nagrinėjimo komisijai.

Kas gali kreiptis į svarbiausią sporto pasaulyje teismą – TSAT? Kokios bylos jame nagrinėjamos?

Bet koks subjektas, kuris mano, jog jo teisės pažeidžiamos dėl tam tikrų sporto sutarčių, sporto taisyklių, statutų, įstatų, nuostatų, įkaitant, bet neapsiribojant, Olimpines chartijos priėmimo, taikymo, interpretavimo ar pan., ir (arba) jeigu atitinkamam subjektui taikomi tam tikri dokumentai

(statutai, nuostatai, įstatai), kurie numato galutinį ginčo nagrinėjimą TSAT.

TSAT nagrinėjamos bylos, susijusios su komerciniais teisiniais sporto santykiais (kontraktiniai ginčai), arba disciplinos bylos (pavyzdžiui, dopingo bylos). Be to, TSAT nagrinėja ir dėl sporto šakų federacijų, sporto varžybų taisyklių, Olimpines chartijos interpretavimo kylančius ginčus, taip pat ginčus, susijusius su sportininkų perėjimais tarp sporto organizacijų, sportine pilietybe, galimybe atstovauti vienai ar kitai sporto šakos federacijai ir t. t.

Lozanoje įsikūrusiame teisme galioja Šveicarijos proceso teisė. Ar ji smarkiai skiriasi nuo Lietuvos civilinio proceso kodekso?

Arbitraže taikomas paties TSAT ginčų procedūros reglamentas. Šveicarijos proceso teisė galioja tik tuo atveju, jeigu skundžiamas galutinis TSAT sprendimas.

Ar į šį teismą besikreipiančiai proceso šaliai būtina turėti advokatą?

Besikreipiančiai proceso šaliai advokato turėti nebūtina. Šalis gali pati sau atstovauti arba būti atstovaujama įgalioto asmens – nebūtinai advokato.

Kokie bylos nagrinėjimo ypatumai šiame teisme?

Pirmiausia tenka paminėti, kad didžiausias ypatumas yra tas, jog TSAT turi kompetenciją nagrinėti ginčus, susijusius su teisiniais sporto santykiais. Antra, bylas nagrinėja itin patyrę arbitrai, sukaupę ilgametę patirtį sporto ginčuose ne tik TSAT, bet ir užsiimančys sporto teisės praktika privačiai. Kaip vieną iš šios institucijos ypatumų, išskirčiau tai, jog TSAT turi išimtinę teisę olimpinių žaidynių ar kitų tarptautinių sporto renginių metu formuoti *ad hoc* arbitražines kolegijas, kurios per kelias dienas išsprendžia atitinkamų tarptautinių varžybų metu kylančius sporto ginčus.

Procesiniai ypatumai nėra kuo nors ypatingi ir nesiskiria nuo kitų arbitražo institucijų reglamentuojamų arbitražo procedūrų. Nagrinėti bylas turi teisę arba vienas, arba trys arbitrai, priklausomai nuo šalių pasirinkimo ar sutarimo arbitražiniame susitarime.

Šalis, kuri nori paduoti ieškinį arba apeliacinį skundą arbitražui prieš kitą šalį, kreipiasi į TSAT su prašymu pradėti arbitražo procedūras. Po tokio kreipimosi su ieškiniu ar apeliaciniu skundu šalys apsikeičia paaiškinimais, tada byla

nagrinėjama arbitrų kolegijoje arba vieno arbitro, žinoma, prieš tai sumokėjus ne tik registracijos, bet ir nemažas arbitravimo rinkliavas. Sprendimai bylose nėra konfidencialūs ir viešai skelbiami. Tačiau bet kada šalys gali sutarti ar paprašyti bylą nagrinėjančio arbitro (-ų), kad jų bylos sprendimas būtų konfidencialus ir nebūtų skelbiamas viešai.

Svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog TSAT turi kompetenciją nagrinėti tiek kontraktinius ginčus, tiek ginčus, kylančius iš sporto šakų federacijų, kitų organizacijų veiklos dokumentų, kuriuose TSAT yra nurodytas kaip apeliacinė ir galutinė instancija tokiems ginčams nagrinėti, t. y. pastaruoju atveju TSAT veikia kaip galutinė instancija (angl. *appeal body*) paminėtiems ginčams, kylantiems iš sporto šakų federacijų, organizacijų veiklos dokumentų.

TSAT, nagrinėdamas ginčus, paprastai vadovaujasi šalių pasirinkimu nustatyta materialine teise, o jeigu šalys nepasirinko savo teisiniams santykiams taikytinos teisės, – labiausiai su ginču susijusia teise.

Ar dėl TSAT sprendimo galima pateikti apeliaciją?

TSAT sprendimų teisinė galia yra kaip ir kitų arbitražų – tai galutiniai ir neginčijami sprendimai.

Kaip ir kitų arbitražų sprendimai, TSAT sprendimai pripažįstami Lietuvos Respublikoje, vadovaujantis Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksu, Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymu ir Niujorko konvencija dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo.

Egzistuoja tik keletas galimų procedūrinių taisyklių pažeidimų, kurių pagrindu galima ginčyti TSAT sprendimą. Sprendimui ginčyti taikomas Šveicarijos tarptautinės privatinės teisės kodeksas, o ginčyti galima šiais atvejais: kai neteisėtai sudaryta arbitrų kolegija arba neteisėtai paskirtas vienas arbitras, jei arbitrų kolegija klaidingai teigė, kad ji neturi arba turi jurisdikciją nagrinėti ginčą minėtame arbitraže, jei arbitrų kolegija peržengė ginčo nagrinėjimo ribas, jei buvo pažeistas šalių rungtimosi principas ir jei bent viena iš šalių nebuvo išklaudyta bylos nagrinėjimo metu, jei sprendimas nesuderinamas su Šveicarijos viešąja tvarka.

Pokalbio pabaigoje dar vienas aktualus klausimas: ar sporto teisė nagrinėja sutartų varžybų problemą, o gal tai jau baudžiamosios teisės sritis?

Sporto teisė yra persipynusi su kitomis teisės šakomis, todėl sutartų varžybų

problematiką nagrinėja tiek baudžiamoji teisė, tiek išimtinai sporto teisė. Atkreiptinas dėmesys, jog, nagrinėjant sutartų varžybų atvejus baudžiamosios teisės prasme, institucijos, atliekančios sutartų varžybų tyrimą, neapsieina be tarptautinių ir (arba) nacionalinių sporto organizacijų, sportininkų pagalbos. Ikiteisminio tyrimo įstaigų ir sporto organizacijų bendradarbiavimas yra būtinas, kitaip ikiteisminio tyrimo įstaigoms būtų labai sunku, o gal net praktiškai neįmanoma užkardyti sutartų varžybų situacijas, nes kiekvienas toks nusikaltimas yra specifinis pagal atlikimo būdą, kurio tyrimo, analizavimo galimybės, supratimą apie sporto veiklą turi tik sporto organizacijos. Galiausiai paminėtina, kad daugelis sporto šakų federacijų turi savo atskiras sutartų varžybų tyrimo taisykles ir turi teisę skirti sportines sankcijas už sutartų varžybų atvejus. Tokių sankcijų skyrimas yra atskira drausminė priemonė, nesujususi su baudžiamosios teisės prasme skiriamomis sankcijomis, o tai reiškia, kad asmenims, pripažintiems kaltais vykdžius sutartų varžybų veiklą, gali grėsti tiek sankcijos Lietuvos Respublikos baudžiamosio kodekso prasme, tiek atskiros sportinės sankcijos. ■





Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininkė Danutė Jočienė: „Teisėjų negalima lyginti su kitais piliečiais, nes tik teisėjui Konstitucijoje yra nustatyta itin specifinė ir išskirtinė funkcija – vykdyti teisingumą“

Rūta Andriuskaitė, Nacionalinės teismų administracijos Komunikacijos skyriaus vedėja

2022 m. buvo paminėtos dvi svarbios datos: 100-metis, kai Steigiamasis Seimas parengė ir 1922 m. rugpjūčio 1 d. priėmė Lietuvos Valstybės Konstituciją – pirmąją modernią, nuolatinę, demokratinio turinio Lietuvos Respublikos Konstituciją, ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos, priimtos referendume 1992 m. spalio 25 d., 30-mečio jubiliejus. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininkę Danutę Jočienę kalbiname ne tik apie įvykius svarbiausius renginius, bet ir apie Konstitucinio Teismo formuojamą oficialiąją konstitucinę doktriną, teisėjų nepriklausomumą ir teismų finansavimą.

Ką asmeniškai Jums, kaip Konstitucinio Teismo pirmininkei, reiškia šios sukaktys?

Pirmiausia norėčiau kalbėti ne kaip Konstitucinio Teismo pirmininkė, o kaip Lietuvos Respublikos pilietė. Tai džiugus įvykis kiekvienam Lietuvos valstybės piliečiui, nes mūsų Konstitucija yra ilgiausiai galiojanti valstybės konstitucija. Ir tai labai džiugina ir turtina kiekvieną iš mūsų, nes taip yra užtikrintas valstybės ir visuomenės gyvenimo, mūsų konstitucinės santvarkos stabilumas ir jos tvarumas. Taigi 1992 m. Konstitucija gyvuoja jau trisdešimt metų, ir nors ji yra dar labai jauna, tačiau kartu – labai brandi, stabili, o kartu ir gyvybinga. Konstitucinio Teismo formuojama oficialioji konstitucinė doktrina padeda pritaikyti Konstituciją prie socialinio gyvenimo pokyčių, nuolat kintančių visuomenės ir valstybės gyvenimo sąlygų, užtikrinti Konstitucijos gyvybingumą, o kartu ir jos stabilumą. Konstitucija negali būti keičiama pagal kiekvieno pageidavimus ar norus. Visada pabrėžiu, kad Konstitucijos stabilumas man yra vertybė. Nesakau, kad stabilumas turėtų būti suprantamas absoliučiai, tačiau negalima Konstitucijos keisti, pavyzdžiui, vien dėl to, kad pasikeičia Seimo narių dauguma ar išrenkamas naujas Respublikos Prezidentas. Jei yra konstituciškai pateisinama būtinybė, gali būti priimamos Konstitucijos pataisos, tačiau jų priėmimo procedūra, kaip žinome, pagal Konstituciją yra daug sudėtingesnė, nei priimant kitus įstatymus.

Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje ne kartą priėmė nutarimus teismų ir teisėjo nepriklausomumo klausimais. Kartais pasigirsta visuomenės diskusijų, kad tai nesuvokiamas dalykas, kad nepriklausomumą būtų galima sieti tik su teisėjų priimamais sprendimais. Kokia būtų Jūsų, kaip Konstitucinio Teismo teisėjos, nuomonė šiuo klausimu?

Ar galėtumėte apibrėžti teisėjo nepriklausomumo ribas?

Visų pirma reikėtų pradėti nuo to, kad teisėjų negalima lyginti su kitais piliečiais, nes tik teisėjui Konstitucijoje yra nustatyta itin specifinė ir išskirtinė funkcija – vykdyti teisingumą (Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalis). Šio straipsnio antroje dalyje pažymėta, kad, vykdydami teisingumą, teisėjas ir teismai yra nepriklausomi. Taigi teisėjo ir teismų nepriklausomumas yra aiškiai pačiame Konstitucijos tekste konstatuota konstitucinė vertybė ir konstitucinė kategorija. Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad konstitucinė teisėjo ir teismų funkcija vykdyti teisingumą reiškia pareigą vykdyti ne bet kokį teisingumą, bet tikrąjį teisingumą, kai priimami teisingi, pagrįsti ir motyvuoti sprendimai. Būtent ši konstitucinė funkcija ir lemia teismų ir teisėjų nepriklausomumo būtinybę.

Teisėjų nepriklausomumas yra labai plati sąvoka, jį galima analizuoti įvairiais aspektais ir, pirmiausia, prisimenant konstitucinį valdžių padalijimo principą, kai teismai yra aiškiai įvardijami kaip atskira valstybės valdžios sistemos grandis, arba, pavyzdžiui, išskiriant vidinio ir išorinio teismų nepriklausomumo, teismo nešališkumo, apimančio tiek objektyvų, tiek subjektyvų nešališkumą, teisėjo mandato neliečiamumo, finansinio teismų nepriklausomumo ir pan. aspektus.

Teismų ir teisėjo nepriklausomumo turinį plėtojo ir aiškino Konstitucinis Teismas daugelyje bylų, be to, šiuo klausimu yra priimta gausybė tarptautinių dokumentų (Jungtinių Tautų, Europos Tarybos), šis klausimas detalai įvairiais aspektais analizuojamas Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT), Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (toliau – ESTT) praktikoje ir pan. Konstitucinis Teismas savo praktikoje yra išskyręs kelias grupes tam tikrų konstitucinių principų, kurie sudaro teismų ir teisėjo nepriklausomumo šerdį. Tai, visų pirma, teisėjo mandato (mandato trukmės) neliečiamumo principas, kuris

reiškia, kad teisėjas negali būti pašalintas iš pareigų nepasibaigus jo mandatui, pavyzdžiui, vien dėl to, kad kažkokiam politikui ar kokiam nors įtakingam asmeniui nepatiko ar netiko vieno ar kito teisėjo priimtas sprendimas. Teisėjas turi savo mandatą, ir jis turi teisę dirbti pagal šį mandatą be baimės būti pašalintas pirma laiko (arba nepasibaigus jo mandatui). Tai apima ir teisėjo teisę dirbti iki įstatyme nustatyto pensinio amžiaus, kuris neturėtų būti trumpinamas, siekiant neteisėtai ir nepagrįstai atleisti vieną ar kitą teisėją iš pareigų anksčiau laiko. Kitas aspektas, kurį norėčiau išskirti kalbėdama apie teismų ir teisėjo nepriklausomumą, – tai teisėjų skyrimo tvarka, jų karjeros galimybes ir atleidimo iš pareigų pagrindai bei tokios procedūros reikalavimai. Konstitucinis Teismas ir tarptautiniai teismai yra nustatę gana solidžias garantijas šioje srityje, pavyzdžiui, skiriant teisėjus turi būti užtikrinamas šio proceso sąžiningumas, teisėjai parenkami tik profesiniu pagrindu, vertinant jų kvalifikaciją, žinias, kompetenciją, darbo patirtį ir kt. Turi būti sudaromos vienodos ir sąžiningos karjeros galimybes, o atleidžiant teisėją iš pareigų būtina kiekvienu atveju garantuoti sąžiningą procesą, kartu užtikrinti atleidžiamo teisėjo teisę į nepriklausomą ir nešališką teismą. Pavyzdžiui, visuotinai žinomos pastaraisiais metais Lenkijoje vykstančių politinį atspalvį turinčių teisminių pertvarkų pasekmės, kaip antai, sutrumpinant teisėjų pensinį amžių siekiant, nepasibaigus mandatui, anksčiau išleisti į pensiją nepatinkančius ar į politikų nemalonę patekusius teisėjus, tam tikslui pasiekti nustačius naują drausminę procedūrą, kurią tarptautiniai teismai pripažino netinkama ir neatitinkančia proceso sąžiningumo ir teismo nepriklausomumo reikalavimų. Be to, ir teisėjų skyrimo procedūra Lenkijoje pripažinta neteisėta, kai teisėjai skiriami „ne pagal įstatymą“ ir kyla teismo veiklos legitimumo klausimai (pvz., tai konstatuota EŽTT 2021 m. gegužės 7 d. sprendime byloje *Xero Flor w Polsce sp. z o.o. v. Poland*, taip pat teisėjų skyrimo reikalavimai nustatyti 2020 m. gruodžio 1 d. sprendime byloje *Guðmundur Andri Ástráðsson v. Iceland* [GC]).

Kitas svarbus aspektas – procedūriniai reikalavimai ir pareiga garantuoti nepriklausomą ir nešališką organą teisėjo atleidimo procedūroje, kuris tinkamai ir objektyviai įvertintų teisėjo atleidimo teisėtumą ir pagrįstumą. EŽTT nagrinėjo buvusio Ukrainos Aukščiausiojo Teismo teisėjo Oleksandro Volkovo atleidimo iš pareigų bylą ir pabrėžė, kad visi keturi organai, dalyvavę teisėjo atleidimo procedūroje (įskaitant Ukrainos aukščiausiąjį administracinį teismą), neatitiko pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnį



keliamo nepriklausomo ir nešališko teismo reikalavimo (žr. 2013 m. sausio 9 d. sprendimą byloje *Oleksand Volkov v. Ukraine*). Tokia pati problema kilo Lenkijoje dėl įsteigtos naujosios Teisėjų drausmės kolegijos, nes tiek EŽTT, tiek ESTT pripažino, kad ši institucija neatitinka nepriklausomo ir nešališko teismo reikalavimų, o tai reiškia, kad teisėjų atleidimas dalyvaujant tokiai institucijai bus laikomas neteisėtu.

Ir Lietuvoje dažnai pasigirsta įvairių svarstymų, ar tikrai tinkamai pagal Konstituciją sureguliuoti teisėjų skyrimo, jų atleidimo ir karjeros klausimai, ar išlaikoma tinkama šiuose procesuose dalyvaujančių valdžios įstaigų ir pareigūnų įgaliojimų pusiausvyra ir pan. Neretai samprotaujama, ar iš tiesų tokia teisėjų skyrimo į pareigas procedūra negali būti vertinama kaip pažeidžianti teismų ir teisėjo nepriklausomumo principą. Šiame kontekste pažymėčiau, kad iš esmės Konstitucinį Teismą dažniausiai pasiekia teisėjų bylos, kuriose keliami teisėjų atleidimo teisėtumo klausimai, ir šias konstitucinės justicijos bylas inicijuoja iš esmės teisėjų atleidimo bylas nagrinėjantys teismai. Teismų nepriklausomumo principo požiūriu, manau, principinę svarbą turi garantija, kad jau paskirtas į pareigas teisėjas būtų apsaugotas nuo bet kokio kišimosi (tiek išorinio, tiek vidinio) į jo, kaip teisėjo, teisingumo funkcijos vykdymą. Be to, turime prisiminti ir jau mano minėtą konstitucinį valdžių padalijimo principą, suformuluotą dar Šarlio Monteskjė (Charles de Montesquieu), pagal kurį yra trys valdžios šakos: įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė, ir šių valdžių atskyrimo principą, bet kartu prisimenant ir pusiausvyros tarp jų palaikymą. Tai reiškia, kad teismas, kaip teisingumą vykdanči teisminė institucija, turi būti nepriklausomas, niekam neleidžiama kištis į teisėjo veiklą, taigi visa institucinė teisminė grandis turi būti nepriklausoma.

Kitas teismų ir teisėjo nepriklausomumo aspektas, plačiai nagrinėjamas Konstitucinio Teismo praktikoje, – **teisėjų materialinės ir socialinės garantijos** ir atitinkamai – **teismų sistemos finansinis aprūpinimas**. Šiuo metu netyla diskusijos apie daugybę metų nedidintus teisėjų atlyginimus,

nepakankamą teismų finansavimą, dėl kurio teismai neturi iš ko susimokėti pašto ar elektros energijos sunaudojimo išlaidų ar pasiūlyti kiek padoresnio atlyginimo teismo sekretoriams ar teisėjų padėjėjams, kurių nepaprastai trūksta ar kurie masiškai palieka darbo vietas. Tai iš tikrųjų yra kuo skubiau spręstinos problemos, nes dėl jų teismai ateityje gali tapti nepajėgūs įgyvendinti jiems priskirtos konstitucinės teisingumo vykdymo funkcijos. Reikėtų prisiminti ir tai, kad vis dar neįvykdytas Konstitucinio Teismo 2010 m. nutarimas dėl teisėjų valstybinių pensijų. Todėl pabrėžiu, jog Konstitucinis Teismas yra išplėtojęs konstitucinę doktriną, kurioje aiškiai pabrėžiamas realus, o ne nominalus teisėjų socialinių ir ekonominių garantijų pobūdis, kad šios garantijos turi užtikrinti teisėjui jo atsakomybę atitinkantį realų ir pagrįstą darbo užmokestį, tačiau praktikoje, kad ir kaip apmaudu apie tai kalbėti, šios garantijos ne visada įgyvendinamos.

Jei kalbėtume apie teismų finansavimą, kaip teismų nepriklausomumą galėtumėte paaikškinti oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje?

Oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje, kaip minėjau, turime aiškiai nustatytus reikalavimus dėl teismų nepriklausomumo ir teismų sistemos finansinio nepriklausomumo aspektas yra vienas iš jų. Deja, reali praktinė situacija yra gana sudėtinga, ir tai ne kartą akcentavo ir mūsų teismų sistemos atstovai, Teisėjų tarybos pirmininkė savo viešuose interviu ir pan. Kam reikalingi minėti teismų ir teisėjo nepriklausomumo reikalavimai? Būtent ir tik tam, kad teisėjas galėtų tinkamai atlikti jam pagal Konstituciją paskirtą teisingumo vykdymo misiją, kad būtų nepriklausomas ir nešališkas arbitras kiekvienoje byloje ir galėtų priimti teisingą, pagrįstą ir motyvuotą sprendimą. Dar norėčiau paminėti, kad itin svarbus ir teisėjo (teismo) nešališkumo reikalavimas. Nešališkumo reikalavimas apima du aspektus: subjektyvų ir objektyvų. Subjektyvus nešališkumas reiškia, kad teisėjas nėra suinteresuotas bylos baigtimi, jis nėra pažįstamas su bylos šalimi, nesprendžia giminaičių klausimo ir

pan. Priešingu atveju jis turėtų nusišalinti nuo tos bylos nagrinėjimo. Objektyvus nešališkumas reiškia, jog pati teismų sistema turi funkcionuoti taip, kad nekiltų abejonių dėl jos nešališkumo, kad teisėjas nebūtų pačios sistemos skatinamas ar net spaudžiamas priimti vieną ar kitą sprendimą byloje.

Į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą gali kreiptis Seimo nariai, Vyriausybė, Lietuvos Respublikos Prezidentas arba teismas, o nuo 2019 m. rugsėjo 1 d. Konstituciniame Teisme priimami ir individualūs konstituciniai skundai. Kokia būtų Jūsų nuomonė dėl teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą galimybių sudarymo Teisėjų tarybai?

Manychiau, kad Teisėjų taryba turėtų turėti galimybę kreiptis į Konstitucinį Teismą. Tokią galimybę galėtų turėti ir kitos svarbios institucijos, kaip antai, Seimo kontrolieriai, kurie šiuo metu taip pat jos neturi. Tai priklauso nuo įstatymų leidėjo valios, ar šis klausimas bus keliamas, ar, pavyzdžiui, bus plečiamas subjekty, turinčių teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą, ratas. Aš visada pasisakau už kiekvieną galimybę tinkamiau ginti žmogaus teises ir teisėtus interesus Lietuvoje. Manychiau, kad kuo platesnis būtų tokių subjektų ratas, tuo būtų geriau, nes atsirastų, tikėtina, daugiau galimybių apginti pažeistas konstitucines teises ar laisves. Tai, beje, galėjo būti realizuota ir įtvirtinant Lietuvoje individualų konstitucinį skundą, kuris, mano nuomone, yra gana siauras institutas.

Esate minėjusi, kad tapusi Konstitucinio Teismo pirmininke turite savo viziją, kaip būtų galima tobulinti Konstitucinio Teismo darbą. Gal galėtumėte papasakoti apie nuveiktus darbus?

Tapdama Konstitucinio Teismo pirmininke žinojau, kad vadovausiu jam trumpą laiką, todėl nusistačiau labai aiškius tikslus ir prioritetus ir manau, jog gana sėkmingai juos įgyvendinau.

Pirmutinis kiekvieno naujo vadovo uždavinys – užtikrinti tinkamą ir sklandų Konstitucinio Teismo darbą, tinkamą konstitucinės justicijos bylų nagrinėjimo procesą. Galiu pasidžiaugti, kad šis tikslas, kuris yra pirminis bet kurio teismo tikslas, buvo ir yra tinkamai įgyvendintas. 2021 m. net pavyko sutrumpinti bylų nagrinėjimo terminus, o tai yra tikrai puikus pasiekimas. Konstitucinį Teismą sudaro devyni teisėjai,

puikūs profesionalai, kiekvienas savo srities žinovas, todėl darbas vyksta tikrai sklandžiai ir kolektyviai. 2022 m. viduryje su teisėjais juokavome, kad tuoj išnagrinėsime visas laukiančias teismo nagrinėjimo konstitucinės justicijos bylas. Galiu pasakyti, kad šiuo metu Konstituciniame Teisme priimama gana daug prašymų, taigi laukiančiųjų prašymų skaičius vėl padidės.

Dar vienas tikslas ar prioritetas – sugrąžinti į Konstitucinį Teismą bendruomeniškumą ir kolegialumą (kuris yra būtinas ir neginčijamas teisėjams priimant sprendimus, tai visuotinai žinomas konstitucinis reikalavimas, nes Konstitucinis Teismas – kolegiali institucija), kurie turi būti pagrindas sprendžiant ir kitus Konstitucinio Teismo reikalus, tokius kaip tarptautinių santykių su kitais teismais palaikymas, dvišalių ar trišalių konferencijų organizavimas, delegacijų ar svečių priėmimas Konstituciniame Teisme. Tai, mano supratimu, jokių būtu negali būti vien Teismo pirmininko ir Teismo kanclerio reikalas ar jų užurpuota įtakos zona.

Tiek teisėjai, tiek Teismo darbuotojai yra informuojami apie viską, kas vyksta Teisme, yra įtraukiami į įvairių sprendimų priėmimo procesą ir patys juos priima. Tai gana paprastas, bet, kita vertus, itin svarbus principas, kurio tikslas – dirbti kolektyviai, užtikrinti, kad visi gautų vienodą informaciją ir ja dalytųsi tarpusavyje, kad kiekvienas žmogus jaustųsi svarbus ir įvertintas dėl savo atliekamo darbo, kad žinotų, kuo gyvena Teismas ir kas jame vyksta. Be to, manau, kad Teismo vadovas turi rasti laiko kiekvienam darbuotojui, paklausti, kaip jam sekasi, kuo jis gyvena. Dažnai juokauju, kad mano kabineto durys visada visiems atviros, todėl užėiti bet kada ir bet koku klausimu gali kiekvienas, ir, turiu pasidžiaugti, tuo darbuotojai tikrai dažnai naudojasi.

Kitas prioritetas buvo grąžinti į Konstitucinį Teismą buvusius jo teisėjus ir darbuotojus, taip puoselėjant Konstitucinio Teismo, kaip institucijos, istorinę atmintį, gerbiant žmones, kurie jį kūrė nuo pirmųjų dienų, gerbiant teisėjus, kurie pirmosiose ir vėlesnėse konstitucinės justicijos bylose formavo oficialiąją doktriną. Galiu tik pasidžiaugti, kad pavyko suburti buvusius kolegas į Teismo draugų būrį, jie dalyvauja Teismo organizuojamose konferencijose, susitikimuose, kituose renginiuose. Teisme buvo surengti susitikimai su pirmuoju Konstitucinio Teismo pirmininku prof. Juozu Žiliumi, šio Teismo pirmininkais prof. dr. Kęstučiu Lapinsku ir prof. dr. (HP) Egidijumi Kūriu. Jie turi didžiulę šios institucijos istorinę ir jurisprudencinę atmintį ir ja mieliai dalijasi. 2022 m. rudenį Teisme viena popietė buvo skirta mūsų visų mylimo ir gerbiamo teisėjo prof. Gedimino Mesonio atminimui.

Dar vienas mano tikslas – atnaujinti buvusį ilgametį dvišalį bendradarbiavimą su Latvijos Respublikos Konstituciniu Teismu, kuris dėl tam tikrų priežasčių buvo nutrūkęs. Todėl iškart po mano paskyrimo Teismo pirmininke buvo pradėta rengti dvišalė šešioliktoji konferencija su šiuo Latvijos teismu, ji įvyko 2021 m. rugsėjo 30 d. – spalio 1 d. Vilniuje ir buvo skirta individualaus konstitucinio skundo institutui ir jo įgyvendinimo iššūkiams aptarti. Siekiant paskatinti trijų Baltijos valstybių bendradarbiavimą (tai – dar vienas prioritetas), pirmą kartą Vilniuje buvo surengta antroji trišalė konferencija su Latvijos Respublikos Konstituciniu Teismu ir Estijos Aukščiausiuoju Teismu. Ji įvyko 2022 m. birželio mėn. ir buvo skirta šiuolaikiniams konstituciniams iššūkiams aptarti. Reikia prisiminti ir tai, kad būtent mūsų, trijų minėtų Baltijos valstybių konstitucinės justicijos institucijų, iniciatyva, Rusijai pradėjus agresyvią karą prieš nepriklausomą Ukrainos valstybę, dar 2022 m. vasario mėn. buvo iškeltas Rusijos Federacijos Konstitucinio Teismo pašalinimo iš Europos konstitucinių teismų konferencijos klausimas. Džiaugiamės, kad mūsų ir kitų konstitucinių teismų iniciatyva buvo veiksminga ir šio agresorės valstybės interesams tarnaujančio teismo nebeliko tarp demokratinių Europos valstybių konstitucinių teismų. Negana to, sutelkus jėgas ir padedant Europos konstitucinių teismų konferencijai pirmininkaujančiam Moldovos Konstituciniam Teismui, taip pat pavyko pasiekti, kad šio Rusijos teismo nebeliko ir Pasaulinėje konstitucinių teismų konferencijoje, o į šios organizacijos biurą mūsų Teismo siūlymu ir kitiems Europos teismams vieningai pritarus kandidatūrai buvo išrinktas Latvijos Respublikos Konstitucinis Teismas. Manau, kad tai taip pat mūsų regiono puikus pasiekimas, prie kurio aš asmeniškai daug prisidėjau.

Nemažiau svarbi ir labai aiški kita mano veiklos kryptis – sustiprinti bendradarbiavimą su Europos Sąjungos valstybių narių konstituciniais teismais, visų pirma su Vokietijos Federaliniu Konstituciniu Teismu. Labai džiaugiuosi, kad Konstitucinio Teismo delegacija 2021 m. gruodžio 1–2 d. su oficialiu darbo vizitu viešėjo Karlsrūhėje, kur yra įsikūrusi Vokietijos konstitucinės kontrolės institucija. Čia įvyko pirmasis per pastarąjį dešimtmetį dvišalis šio teismo teisėjų ir mūsų Konstitucinio Teismo teisėjų delegacijos, kurią sudarė teisėjai Gintaras Goda, Vytautas Mizaras, Algis Norkūnas ir aš, susitikimas. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo delegacija, vadovaujama pirmininko Stefano Harbarto (Stephan Harbarth), dalyvavo Lietuvos Konstitucijos 30-mečiui skirtoje konferencijoje, vykusioje 2022 m. spalio 25 d. Vilniuje. Šiais dvišaliais santykiais labai

didžiuojuosi, nes, bent jau mano požiūriu, šis Vokietijos teismas yra neabejotinai vienas iš konstitucinės justicijos lyderių Europoje.

Kitas mano veiklos prioritetas – atnaujinti ir (arba) sustiprinti santykius su tarptautiniais teismais. Siekiant šio tikslo, pirmiausia buvo stiprinami santykiai su EŽTT, kuriame man pačiai teko devynerius metus dirbti teisėja. 2021 m. lapkričio mėn. Konstituciniame Teisme sulaukta EŽTT delegacijos, vadovaujamos šio teismo pirmininko pavaduotojo Jono Fridriko Kjolbro (Jon Fridrik Kjølbrog), vizito. Kartu su juo atvyko šio teismo teisėjai prof. dr. (HP) E. Kūris, buvęs Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininkas ir teisėjas, ir prof. dr. Markas Bošnjakas (Marko Bošnjak). Pradėtą bendradarbiavimą pratęsė 2022 m. balandžio mėn. įvykęs EŽTT delegacijos, kuriai vadovavo EŽTT pirmininkas Robertas Spanas (Robert Spano), o joje buvo ir teisėjas prof. dr. (HP) E. Kūris, oficialus vizitas Lietuvoje. Galime pasigirti ir tuo, kad mūsų Konstitucinis Teismas 2022 m. prisijungė prie Aukštųjų teismų tinklo (angl. *Superior Courts Network*), kurį įsteigė EŽTT ir kuris yra skirtas dialogui tarp EŽTT ir valstybių Europos žmogaus teisių konvencijos dalyvių nacionalinių teismų skatinti. Stiprinant dvišalį bendradarbiavimą su ESTT, Konstitucinio Teismo teisėjų delegacija 2022 m. kovo mėn. lankėsi Liuksemburge, ir šio oficialaus vizito metu buvo aptartos bendradarbiavimo su šiuo teismu galimybės. Galime pasigirti ir tuo, kad ESTT pirmininkas Koenas Lenartsas (Koen Lenaerts) dalyvavo 2022 m. spalio 25 d. Vilniuje vykusioje Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30-mečiui skirtoje tarptautinėje konferencijoje.

Dar vienas, manyčiau, itin sėkmingas mano arba, teisingiau, viso Konstitucinio Teismo projektas – 2022 m. spalio 25 d. surengta tarptautinė konferencija „Nuo nacionalinių konstitucijų iki transnacionalinio konstitucionalizmo“, kuri buvo skirta pirmosios Lietuvos Valstybės Konstitucijos 100-mečiui ir 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30-mečiui paminėti. Kad Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra lygiavertis Europos valstybių konstitucinių teismų partneris, parodė tai, jog mano minėtoje konferencijoje dalyvavo tokių valstybių kaip Austrijos, Belgijos, Čekijos, Slovėnijos, Vokietijos, Ukrainos ir daugelio kitų konstitucinių teismų vadovai ir delegacijos. Be to, kaip minėta, šioje tarptautinėje konferencijoje dalyvavo ir ESTT delegacija, vadovaujama pirmininko K. Lenartso.

Na, ir lieka vienas didelis sumanymas, kurį bandysiu įgyvendinti iki savo kadencijos pabaigos, – tai išleisti Konstitucinio Teismo 30-mečio jubiliejui skirtą knygą, kurioje bus aptarti itin įvairūs aspektai – nuo 1992 m.

Konstitucijos priėmimo peripetijų, Konstitucinio Teismo istorijos, 30 metų jurisprudencijos analizės iki teisėjų (esamų ir buvusių) ir su Konstitucinio Teismo veikla susijusių asmenų minčių ar prisiminimų. Tikiuosi, kad šis projektas, padedamas mano šauniosios Konstitucinio Teismo komandos, bus sėkmingai įgyvendintas.

Esate knygų ir daugelio straipsnių žmogaus teisių, Europos Sąjungos teisės temomis autorė, daugelio tarptautinių mokslinių konferencijų, seminarų ir mokymų pranešėja, taip pat Europos Tarybos ekspertė, įvairių Europos Sąjungos programų ir tarptautinių teisėjų mokymo tinklų ekspertė. Kaip save motyvuojate turėdama tokių įsipareigojimų šiose srityse? Gal turite patarimų naujiems teisėjams?

Esu atsakingas žmogus ir turiu bekrasį teisingumo jausmą. Man gaila lauke gyvenančio kačiuko, nes jam šalta, man gaila bet kokio skriaudžiamo asmens ar to, kurio teisių nepaisoma. Dar turiu vieną savybę – tai darbštumas. Motyvuoja žodis „reikia“. Jei reikia, galiu sėdėti per naktis prie kompiuterio rašydama pranešimą ar ruošdamasi paskaitai, taip pat rengdamasi bylai ar pan. Vėliausias laikas, kai aš palikau Konstitucinio Teismo pastatą, – tai 3 val. ryto. Ar tai būtų susitikimai, ar renginiai, visada stengiuosi atsakingai jiems pasiruošti, nes žinau: jei blogai pasirodys, ypač tarptautiniuose forumuose, daugiau

tavęs tiesiog niekas nekviės. O šiaip nesigiriu, bet esu gana mėgstama lektorė tarptautiniuose forumuose, daugybę metų dalyvauju įvairiuose teisėjų mokymuose, esu Europos Tarybos ekspertė, daug metų dirbusi su tam tikrais tarptautiniais projektais teisingumo srityje Ukrainoje ir kt. O dėl mano minėto teisingumo jausmo? Kaip sakė mano gerbiamas teisėjas a. a. Stasys Stačiokas, teisė – tai gėrio ir teisingumo matas. Visada prisimenu šį posakį. Ir mane motyvuoja noras pasiekti teisingumą. Galbūt savotišką, tokį, kaip aš jį suprantu, bet teisingumą. Visada noriu padėti skriaudžiamam žmogui ar tam, kuriam sunku, kuriam reikia pagalbos, kuris serga ar kenčia. Noriu ir siekiu, kad tiek Konstituciniame Teisme, tiek mano aplinkoje gražūs konstituciniai principai, tokie kaip pagarba žmogui ar jo orumui, būtų ne tik surašyti konstitucinės doktrinos knygose, bet ir iš tikrųjų taikomi praktikoje, o visų pirma svarbu, kad mes patys jų laikytumės. 2014 m. atėjusi dirbti į Teismą negalėjau patikėti, kad čia teisėjų atskirosios nuomonės buvo laikomos savotišku baubu, ir man, dirbusiai EŽTT, kuriame vyrauja demokratija, pagarba žmogui ir jo laisvei reikšti mintis ir savo nuomonę, tai buvo daugiau nei netikėta. Ir dabar jau su šypsena prisimenu klausimus dėl atskirųjų nuomonių rašymo mano skyrimo į pirmininko pareigas procedūroje. Juk teisėjo atskiroji nuomonė – tai ypatingas institutas, ypatinga teisėjo nepriklausomumo išraiška, kuri turėtų būti itin vertinama ir gerbiama, nes rodo teisėjo tvirtumą, jo nepriklausomumą, jo teisingumo vykdymo matymą ir

nesilankstymą nei teismo vadovui, nei kitiems asmenims.

O dalyvaujant įvairaus pobūdžio tarptautiniuose teisėjų mokymuose išgirstos kitų teisėjų ar jų dalyvių patirtys, nuomonės ir diskusijos suteikia naujų idėjų bei peno protui ir kartu labai motyvuoja. Motyvuoja vis kažką nauja daryti, atrasti, domėtis, nes kartu esu labai smalsus žmogus ir man viskas įdomu. Vis bandau ką nors naujo atrasti ir įgyvendinti Konstitucinio Teismo veikloje, pasiūlyti tam tikras naujoves, susitikimus ir pan., nes tik bendraujant su kitų konstitucinių ar kitokių teismų kolegomis, kitais įdomiais asmenimis galima įgyti vis kitokios tiek profesinės, tiek žmogiškosios patirties ir kartu pasidalyti savąja.

Ko palinkėtumėte Lietuvos teismų bendruomenei?

Norėčiau palinkėti, kad teismai išliktų stipria, principinga trečiąja valdžia, kad atsilaikytų prieš bet kokį spaudimą ar kitokius politinius vėjus, kad gebėtų drąsiai kalbėti apie teismų sistemos problemas gindami savo interesus ir konstitucinį nepriklausomumą, kad vykdytų tokį teisingumą, kokį jiems vykdyti paveda Konstitucija: priimdami teisingus, pagrįstus ir motyvuotus sprendimus kiekvienoje byloje, būdami nepriklausomi arbitrai bylose ir klausydami tik įstatymo. To Lietuvos teismams ir teisėjams linkiu iš visos širdies.



Antrasis trišalis Estijos Aukščiausiojo Teismo, Latvijos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjų susitikimas „Šiuolaikiniai konstituciniai iššūkiai“. 2022 m. birželio 8–9 d., Vilnius

Europos Sąjungos Teisingumo Teismas 1952–2022 m.

Dovilė Skiauterienė, komunikacijos specialistė

Kas yra Europos Sąjungos Teisingumo Teismas?

Europos Sąjungos Teisingumo Teismas (ESTT) yra aukščiausia Europos Sąjungos (ES) teisinė institucija. Pagrindinė jo užduotis yra nagrinėti ES teisės aktų teisėtumą ir užtikrinti vienodą šios teisės aiškinimą ir taikymą visoje ES. Jis šią užduotį įgyvendina prižiūradamas ES institucijų aktų teisėtumą, užtikrindamas, kad valstybės narės laikytųsi iš Sutarčių kylančių pareigų, bei nacionalinių teismų prašymu aiškindamas ES teisę.

ESTT sudaro du teismai: Teisingumo Teismas ir Bendrasis Teismas. Jame dirba nepriklašingos reputacijos, nepriklausomi

teisėjai, jų kompetencijai keliami aukščiausi reikalavimai. Teisėjų kadencija trunka šešerius metus su galimybe ją atnaujinti.

Teisingumo Teisme dirba po vieną teisėją iš valstybės narės – 27 teisėjai ir 11 generalinių advokatų. Nuo 2019 m. rugsėjo 1 d. Bendrajame Teisme dirba 54 teisėjai (po du teisėjus iš kiekvienos valstybės narės).

Bendrasis Teismas nagrinėja fizinių ir juridinių asmenų bei valstybių narių pareiktus ieškinius daugiau nei 40 sričių (konkurencijos, intelektinės nuosavybės, aplinkosaugos, sveikatos, žemės ūkio, užsienio ryšių, viešųjų pirkimų, galimybės susipažinti su dokumentais, institucinės

teisės ir t. t.). Dėl Bendrojo Teismo sprendimų galima pateikti apeliacinį skundą Teisingumo Teismui, bet tik teisės klausimais.

ESTT kūrimosi pradžia

Siekdami nutraukti dažnus ir kruvinus konfliktus, paskatinusius Antrąjį pasaulinį karą, Europos politikai pradėjo kurti ES pamatus. Pirmasis žingsnis siekiant ilgalaikės taikos – 1951 m. pasirašyta Europos anglių ir plieno bendrijos (EAPB) steigimo, arba Paryžiaus, sutartis (įsigaliojo 1952 m.). Pirmą kartą šešios Europos valstybės (Belgija, Prancūzija, Vokietija, Italija, Liuksemburgas ir Nyderlandai) sutarė siekti integracijos. Pagal šią sutartį įsteigus Vyriausiąją valdybą pavadintą vykdomąją instituciją, Parlamentinę Asamblėją, Ministrų Tarybą, ESTT ir Konsultacinį komitetą buvo paklotas Bendrijos pamatas.

1952 m. įkurtas ESTT iš pradžių buvo nedidelis teismas, kurio oficialus tikslas – užtikrinti, kad aiškinant ir taikant EAPB sutartį būtų laikomasi teisės. Teismą sudarė septyni teisėjai, kad būtų galima atstovauti kiekvienai iš šešių valstybių narių ir kad teisėjų skaičius būtų nelyginis, jei balsai pasiskirstytų po lygiai. Iš kiekvienos valstybės narės buvo paskirta po vieną teisėją, o septintoji vieta rotacijos būdu atiteko didžiosioms valstybėms narėms

ĮDOMU

- Nuo pat ESTT įsteigimo 1952 m. jo būstinė yra Liuksemburge.
- Nuo 1952 m. ESTT priėmė daugiau kaip 40 580 sprendimų ir nutarčių.
- Paprastai posėdžiai vyksta antradieniais, trečiadieniais ir ketvirtadieniais, jų pradžia 9 val. 30 min. Posėdžių trukmė skiriasi priklausomai nuo bylų ypatumų.
- Lankytojai gali dalyvauti viešuose teismo posėdžiuose.
- Pirmieji teisėjai iš Lietuvos buvo paskirti 2004 m. – Pranas Kūris (Teisingumo Teisme) ir Vilenas Vadapalas (Bendrajame Teisme).
- Nuo 2004 m. ESTT yra išnagrinėjęs apie 270 bylų iš Lietuvos.
- ESTT įvairiuose skyriuose, įskaitant ir vertimo skyrių, dirba 47 Lietuvos piliečiai. Trys dirba Teisingumo Teismo teisėjo kabinete. Keturi dirba Bendrojo Teismo teisėjų kabinetuose. Taip pat dar trys dirba Bendrojo Teismo tarnybose.
- Generalinis advokatas yra Teisingumo Teismo narys, tačiau jis nedalyvauja teisėjų pasitarimuose. Jis dalyvauja teismo posėdyje ir po kelių savaičių pateikia savo išvadą. Joje jis visiškai nešališkai pasiūlo Teisingumo Teismui, kaip turėtų būti išspręstas ginčas. Teisingumo Teismas neprivalo laikytis tokios išvados. Jei byloje nekyla naujas teisės klausimas, Teisingumo Teismas gali nuspręsti priimti sprendimą be išvados.
- Siekiant visiems piliečiams užtikrinti vienodą teisę kreiptis į teismą, bet kuri iš 24 oficialiųjų ES kalbų gali būti proceso kalba. Sinchroninis vertimas žodžiu į kelias kalbas užtikrinamas tam, kad per teismo posėdį susikalbėtų šalys, advokatai, teisėjai ir generalinis advokatas.
- ESTT dirba daugiau nei 2 200 darbuotojų – valstybių narių piliečių. Tai yra teisėjų ir generalinių advokatų kabinetuose, kalbų ir administracinėse tarnybose dirbantys darbuotojai. Jie yra įgiję įvairų išsilavinimą, kad galėtų atlikti specifines (teisininkai lingvistai) arba nespecifines (teisininkai, informatikai, asistentai, administracijos darbuotojai ir t. t.) užduotis. Visi jie kalba keliomis kalbomis iš 24 oficialiųjų kalbų, nes dirba daugiakultūroje ir daugiakalbėje aplinkoje. Kaip savo srities specialistai, jie dirba ES teisės ir Europos kūrimo labui.
- 2019 m. pastačius ir inauguravus trečiąjį ESTT rūmų bokštą, jis tapo aukščiausiu pastatu Liuksemburgo Didžiojoje Hercogystėje.
- Procesas ESTT yra nemokamas. Vis dėlto ESTT neapmoka turinčio teisę atstovauti valstybės narės teisme advokato, kuris privalo atstovauti bylos šalims, honorarų. Šalis, kuri negali apmokėti visų teismo išlaidų ar jų dalies, neatstovaujama advokato, gali prašyti nemokamos teisinės pagalbos. Kartu su šiuo prašymu turi būti pateikta visa informacija, pagrindžianti šios teisinės pagalbos reikalingumą šiai šaliai.

Biudžetas

2021 m.	444 mln. Eur
2020 m.	437 mln. Eur
2019 m.	429 mln. Eur
2018 m.	410 mln. Eur
2017 m.	399 mln. Eur
2016 m.	380 mln. Eur
2015 m.	357 mln. Eur
2014 m.	355 mln. Eur
2013 m.	354 mln. Eur

(Vokietijai, Prancūzijai ir Italijai). Apie to meto ESTT vidinę veiklą žinoma nedaug. Svarstymai buvo slapti ir juose galėjo dalyvauti tik teisėjai. Atskirosios nuomonės nebuvo skelbiamos. Teismas buvo lyginamas su juodąja skyle, iš kurios niekas negali išstrūkti, išskyrus labai trumpus teismo sprendimus, o juose nebuvo nė užuominos apie teisėjų nesutarimus. Slaptumas buvo ypatingas – priimta viena darbo kalba (prancūzų), kad slaptuose svarstymuose nedalyvautų vertėjai žodžiu.

1957 m. pasirašius Romos sutartį, ESTT užėmė svarbesnę vietą ES institucijų sistemoje. Šia sutartimi buvo įsteigta Europos ekonominė bendrija (EEB), į kurią įtraukta EAPB; be to, ja taip pat buvo įsteigta Europos atominės energijos bendrija (EURATOM). Siekiant išvengti Europos institucijų gausėjimo, Romos sutartimi buvo sujungtos šių bendrijų institucijos, o ESTT įgijo EEB ir EURATOM jurisdikciją. Taip pat išplėsta ESTT kompetencija: 1) įdiegtus prejudicinio sprendimo procedūrą, teismai galėjo tiesiogiai kreiptis į ESTT su klausimu, kaip turėtų būti aiškinamas ES teisės aktas ar reglamentas; 2) įvesta panaikinimo procedūra (angl. *Annulment procedure*), pagal kurią ESTT galėjo peržiūrėti Europos Komisijos ir Europos Vadovų Tarybos priimtų teisės aktų teisėtumą; 3) sukurta pažeidimo procedūra (angl. *Infringement procedure*), kuria siekiama užtikrinti, kad valstybės narės laikytųsi Bendrijos teisės.

Tiek Europos Komisija, tiek valstybės narės galėjo pradėti pažeidimo procedūrą ESTT, kuris vėliau sprendavo, ar valstybė narė pažeidė teisės aktus. Kiekviena iš šių procedūrų padidino ESTT, kaip ES sutarčių gynėjo nuo valstybių narių ar ES institucijų pastangų pakenkti ES sutartims, svarbą.

ESTT Europos Sąjungos piliečio gyvenime

Aiškindamas ir plėtodamas savo praktiką ESTT įneša svarų indėlį kuriant teisinę erdvę piliečiams, ginant jų teises, kurias įvairiose kasdienio gyvenimo apraiškose jiems suteikė ES teisės aktai. Dauguma iš tūkstančių ESTT priimtų sprendimų, ypač visi tie, kurie priimti pagal prašymus priimti prejudicinį sprendimą, turi akivaizdžiai svarbių padarinių kasdieniame ES piliečių gyvenime. Pavyzdžiui, nuo 1979 m., priėmus sprendimą *Cassis de Dijon* dėl laisvo prekių judėjimo principo, prekybininkai gali importuoti į savo šalį bet kokias prekes, kilusias iš kitos ES šalies, su sąlyga, kad jos ten buvo teisėtai pagamintos ir parduodamos ir kad nėra jokio privalomo pagrindo, pavyzdžiui, susijusio su sveikatos ar aplinkos apsauga, dėl kurio būtų draudžiamas šių prekių importas į vartojimo valstybę.

Daug svarbių sprendimų priimta laisvo asmenų judėjimo srityje. 1993 m. sprendime *Kraus* Teisingumo Teismas

patvirtino, kad Bendrijos piliečio, turinčio trečiosios pakopos universitetinį diplomą, kuris įgytas kitoje valstybėje narėje ir kuris leidžia pradėti verstis profesine veikla ar vykdyti ekonominę veiklą, padėtį ir net jo ryšius su jo kilmės valstybe nare reglamentuoja Bendrijos teisė. Taigi nors valstybė narė ir gali nustatyti reikalavimą, jog siekiant naudoti diplomą jos teritorijoje reikalingas administracinės valdžios institucijos leidimas, leidimo procedūra turi turėti vienintelį tikslą – patikrinti, ar diplomą buvo tinkamai išduotas.

1989 m. sprendime *Cowan* ESTT užtikrino laisvą paslaugų teikimą visiems ES piliečiams. Situacija buvo tokia, kad britų turistą buvo užpultas ir rimtai sužeistas Paryžiaus metro. Gavęs Prancūzijos teismo prašymą, Teisingumo Teismas nusprendė, kad, būdamas turistu, tas asmuo buvo paslaugų ne savo šalyje gavėjas ir jam buvo taikomas Bendrijos teisėje įtvirtintas nediskriminavimo dėl pilietybės principas. Dėl to jis turėjo teisę į tokį patį nuostolių atlyginimą, kokio galėjo reikalauti Prancūzijos pilietis.

ESTT deda visas pastangas, kad būtų užtikrintas vienodas požiūris ir socialinės teisės. Pavyzdžiui, lėktuvo palydovė pateikė ieškinį dėl savo darbdavio diskriminacijos, susijusios su darbo užmokesčiu, kuris buvo mažesnis, palyginti su darbuotojais vyrais, dirbusiais tą patį darbą. Gavęs Belgijos teismo prašymą, Teisingumo Teismas 1976 m. nusprendė, kad Sutarties nuostata, įtvirtinanti vienodo apmokėjimo už vienodą ar vienodos vertės darbą abiejų lyčių darbuotojams principą, yra tiesioginio veikimo (sprendimas *Defrenne*).

Kitoje situacijoje ESTT, aiškindamas Bendrijos nuostatas dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris, prisidėjo prie moterų apsaugos nuo su motinyste susijusio atleidimo iš darbo. Viena moteris buvo atleista iš darbo dėl to, kad nebegalėjo dirbti dėl nėštumo sukeltų sunkumų. 1998 m. Teisingumo Teismas paskelbė šį atleidimą prieštaraujančiu Bendrijos teisei. Moters atleidimas iš darbo nėštumo metu dėl jos nebuvimo darbe, kurį sukėlė su nėštumu susijusi liga, yra draudžiama diskriminacija dėl lyties (sprendimas *Brown*).

Dėl ES pilietybės, kurią pagal Sutartį dėl Europos Sąjungos veikimo turi visi valstybių narių piliečiai, Teisingumo Teismas patvirtino, kad ji suteikia teisę apsigyventi kitos valstybės narės teritorijoje (2004 m. sprendimas *Zhu ir Chen*).

SPRENDIMU ARBA NUTARTIMI UŽBAIGTŲ BYLŲ SKAIČIUS

TEISINGUMO TEISMAS

24 132 NUO **1952**

SPRENDIMAI IR NUTARTYS

BENDRASIS TEISMAS

16 448 NUO **1989**

SPRENDIMAI IR NUTARTYS

BIUDŽETAS

465 MILIJONAI EURŲ
2022 METAMS

24

BULGARŲ, IŠPANIŲ, ČEKŲ, DANŲ, VOKIETŲ, ESTŲ, GRAIKŲ, ANGLŲ, AIRIŲ, KROATŲ, ITALŲ, PRANCŪZŲ, LATVIŲ, LIETUVIŲ, VENGŲ, MALTIETIŲ, NYDERLANDŲ, LENKŲ, PORTUGALŲ, RUMUNŲ, SLOVAKŲ, SLOVENŲ, SUOMIŲ IR ŠVEDŲ

PROCESO KALBOS

552

KALBINĖS
KOMBINACIJOS

PERSONALAS

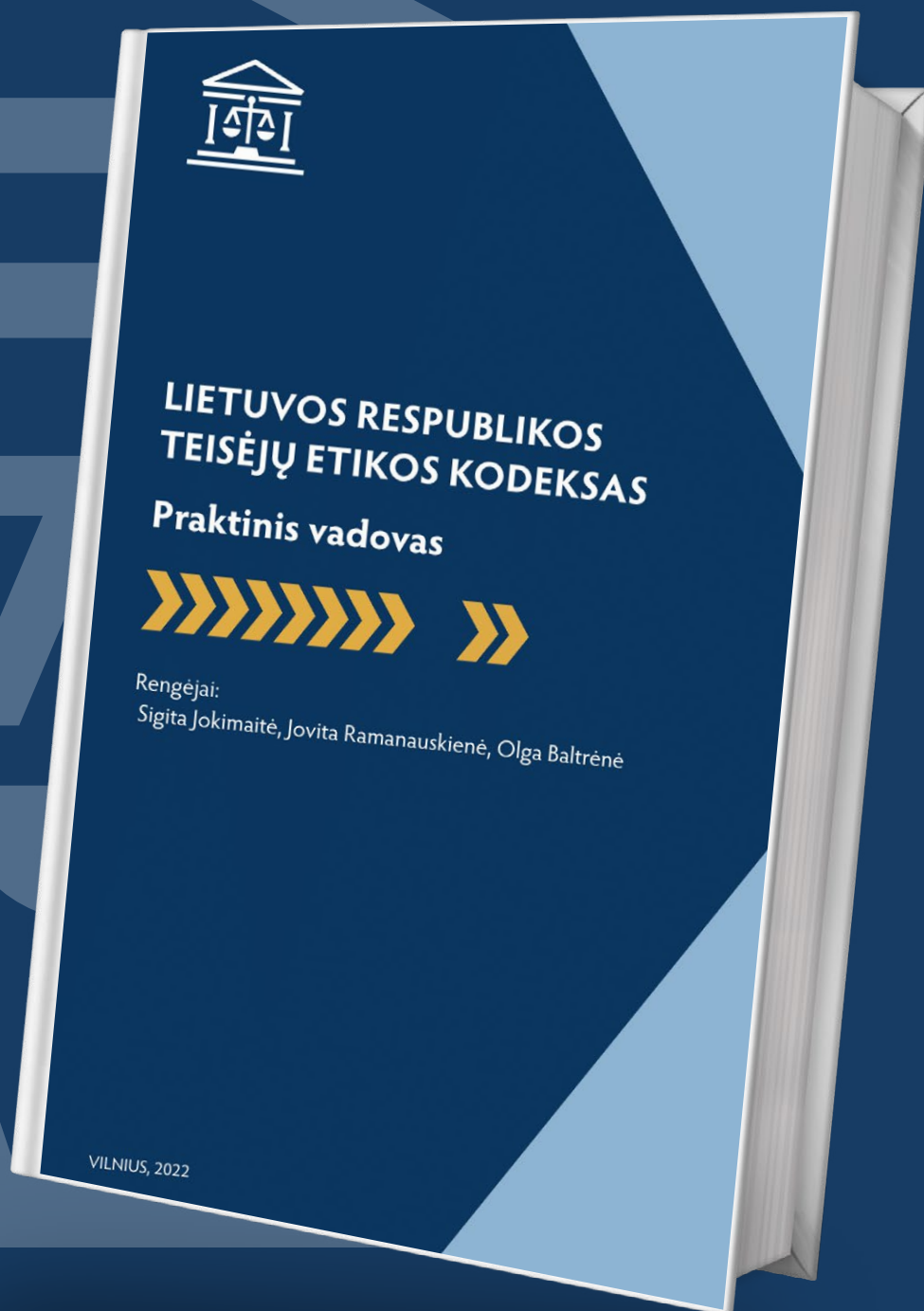
2 247

PAREIGŪNAI IR
TARNAUTOJAI

♀ **1 355 = 60 %**

♂ **892 = 40 %**

KVIEČIAME SKAITYTI





LIETUVOS
TEISMAI

 SUŠILDYK
UKRAINĄ

Padėkite aprūpinti Ukrainos teismus
elektros generatoriais –
prisidėkite prie akcijos
„SUŠILDYK UKRAINĄ“!



Daugiau informacijos

